

פרשה רביעית: עת הפורקנות

שבע או חמש

אכן, טוב הדבר, ששיחה זו בין פרעה ליוסף, שהביאה לידי עילוי המת, עד שעלה לגדולה במערב, — ששיחה מפורסמת זו, שהיא בה'בשעה גם בלתי ידועה כמעט, אשר האם הנוכחת בה קראה לה בצדק שיחה אלוהית או שיחת אלים, — נמסרה כאן מתחילתה עד סופה על כל נפתוליה, מיפניה וחילופי-דבריה ביני-וביני, ונקבעה לדורות לכל פרטיה ודיקדוקיה, כך, שהכול יכולים לעמוד על כיוונה כפי מהלכה הממשי בשעתה, ואם נשכה מלב אדם עניין מן העניינים, אין עליו, אלא ליטול את הספר ולחזור ולקרוא את הפרט שנעלם מזכרונו.

צימצום-הלשון שבמסורת המקרא מגיע עד למידת הבלתי-מתקבל-על-הדעת, אם-כי הוד קדומים חוסף עליו. הידיעה, שפתירת החלום על-ידי יוסף והצעה שהשיא למלך, כי יבור לעצמו איש נבון וחכם, איש נכון להכין, עוררו מיד את פרעה לתשובה: „אין נבון וחכם כמוך; אותך נתתי על כל-ארץ-מצרים“, ולא עוד, אלא שהמטיר עליו גם תוארי-כבוד וכהונות בהתלהבות מופלגת — אפשר לומר: בשילוח כל רסן, — ידיעה זו נראתה לנו תמיד כהפרזה במידות הקיצור, הצימצום, הכיוץ, כגון חנוט-האמת, שריד-גוף ששולפו קרבו, שהומלח והוחתל, ולא כדמות-אמת חיה; תמיד הרגשנו בחסרונן של כמה חוליות-קשר, שהביאו לידי התלהבותו וחסדר-משובתו של פרעה, — ובשעה שהבלגנו על חרדת הבשר וחיוקנו את לבנו למסע-השאל אל עומק תהומן של שנות-אלף, עד למקומו של יוסף ליד הבאר, היתה ראשית מחשבתנו: להאזין אל שיחה זו ולהעלותה משם לכל פרקיה, כשם שהתרחשה בשעתה למעשה, באון שבמצרים תחתית.

יוגד בפירוש, אין אנו מתנגדים לצימצום. הצימצום מיטיב ונחוץ הוא, כי לא ייתכן כלל לספר תמיד את מהלך החיים כפי שהם סיפרו פעם את עצמם. לאן זה עלול להוליכנו? אל אין-קץ; והדבר עולה על כוחו של אדם. כל מי שהיה מתעקש במעשה כזה, לעולם לא היה מגיע לסיומו, אלא נחנק בהתחלותו, כשהוא נאחו ברשת טירופי הדיקדוקים.

בחג שמחתם של הסיפור ותיאור פני-העבר ממלא הצימצום תפקיד חשוב וחיוני. גם אנו ממלאים אחרי מצוותו כהלכתה, בכל צעד ושעל; כי כוונתנו הנבונה היא להגיע אל סיומה של משימה, אשר גם כה וכה יש דמיון כל-שהוא בינה ובין הניסיון לשתות את מימי הים, אלא שאסור להפריז עד כדי כסילות ולשאוף לשתית ים הדיקדוקים בפועל-ממש, פשוט-כמשמעו, עד תכלית.

מה היה עולה בגורלנו בלי דרך-צימצום זו בשעה שעובד היה יעקוב את לבן, אותו אשמדאי, שבע שנים ועוד שלוש-עשרה ועוד חמש, בקיצור: עשרים וחמש שנים, — אשר כל חלקיק-זמן ועיר שבהן היה מלא וגדוש חיים מדוקדקים, הראויים לכאורה שנספר עליהם? ומה יהיה בסופנו עתה, בלי אותו עיקרון נבון, כשספינתנו הקטנה, הנישאת על-פני זרמו המתון של הסיפור, חוזרת ומפרפרת בסמוך לאשד-זמנים של שבע ועוד שבע שנים הצפויות בנבואה? בינינו לבין עצמנו, ייאמר כאן הדבר מראש: מספר זה לא התקיים בכל חומרתו ודיקדוקו ממש כלשון הנבואה. הנבואה התקיימה — בכך אין ספק, כפי שמסתבר. אבל היא התקיימה בחוסר-דיוק כמשפט החיים, ולא במניין המנוי כפשוטו. המציאות והחיים כובשים לעצמם תמיד מידה מסויימת של עצמאות, המגיעה לפעמים לתוקף רב, עד שכמעט ואין דמיון, או אולי רק דמיון-כל-שהוא, בינם לבין הצפוי-מראש. ממילא מובן, החיים קשורים אל הנבואה, אבל בתוך תחומו של מיקשור זה הם מתנהלים דרך-חירות ובאופן, שהשאלה, האם התקיימה הנבואה או לא, נפתרת כמעט תמיד לפי טיב רצונו של המשיב. אולם אנחנו — יש לנו כאן עסק בתקופה ובבני-אדם, השואפים תדיר להתנהג ברצון טוב עד תכלית, ומבקשים להכיר את התקיימות הנבואה גם בצורתה הבלתי-מדוייקת, למען ההתקיימות עצמה, משמע, לשמה, ובלבד שייראה העקוב כמישור, או, נאמר, שפעמיים שתיים ייראו כחמש, אם מותר להשתמש בלשון המשל במקרה כזה, כשגם ה'חמש' צריך להיחשב כמספר גבוה עוד יותר, שהוא, שבע' — אלא שהחשבון לא היה הפעם קשה ביותר, הואיל ו'חמש' מספר מכובד הוא לפחות כגון, שבע', ואין שום בר-דעת מעלה כמחשבתו שאפשר לראות חוסר דיוק ב'חמש' הבא במקום, שבע'.

למעשה, ובמציאות, דומה היה המספר, שבע' שנאמר בנבואה, כגון, חמש' למעשה. אבל החיים כמות-שהם לא הקפידו ביותר בקביעתו של מספר זה או זה בדיוק ובבירור, וטעמו של דבר, ששנות השובע והרזון לא הופיעו בדייקנות מופלגת ולא התייצבו אלה מול אלה, ולא באו באותה הדרגת-משמעות נטולת-ספק, כפי שהופיעו הפרות השמנות והרקות בחלומי של פרעה. השנים הדשנות והרזות, כפי שבאו, לא היו דשנות או רזות במידה אחת. בין הדשנות נמצאו אחת או שתיים, אשר, אם אי-אפשר היה לציין אותן דווקא כשנות רעב אך מכל-מקום ניתן לראות בהן, על-דרך הבחינה הביקורתית, כממוצעות. שנות הרזון היו אמנם רזות למדי, לפחות חמש מהן, אם לא שבע; אבל אחת או שתיים דאי שלא הגיעו עד לדרגתה האחרונה של המחסור הצפוי, הואיל והתקרבו כבר אל דרגת הבינוניות שאפשר לשאתה, ולולא הנבואה הנודעת, ייתכן שלא היו נחשבות שנות רזון וקללה כל-עיקר. אולם כך — על שנות הרעב נמנו, מתוך רצון טוב.

האם יש בכך משום עדות נגד התקיימות הנבואה? לא ולא. את ההתקיימות אין להכחיש, שכן העובדות מצויות בידינו — בקרב סיפור-הקורות שלנו, העשיי עובדות, שבלעדיהן אין לו קיום בעולם ובלעדיהן לא היה מעשה, ההורדה יכול להתחולל בעקבות ההסתלקות וההתעלות, אכן, התרחשו עיתות השפע והתרגשו עיתות הרעב במצרים ובמחוזות הסמוכים לה, במידה מספקת — שנים

של שבע ושנים של מחסור פחות או יותר ניכר, וליוסף אמנם ניתנה ההזדמנות לרדות בשפע ולהשקיט את שוועת-הרעב, ובכך הוכיח את מעלתו בחזקת אור נפישתים-אתרא-חסים, בחזקת נוח גדולה-עצה, בחזקת איש-נכוף-להכין, אשר תיבתו מתנודדת על-פני המבול. בנאמנות-עבד לעליון, בחזקת שר-ממשלתו, פעל כך, והוא הפיז את פרעה בשפע שפעים על-ידי פעולותיו.

ה ה פ ז ה

אך לפי-שעה הופנו הוא עצמו, — כי „להיות איש-פז“ היא מליצת בני מצרים למעשה אשר נעשה בו בעת שהפליג, על-פי פקודתו היפה של פרעה, יחד עם האל הזה, עם האם הגדולה, הרעייה המתוקה והנסיכות נזם-מות ובכת-אתון, בארבת-המלכות „כוכב שתי הארצות“, תוך קול צהלה, על-פני היאור, אל ואסת הבירה, מקום שנכנס בתהלוכת-הג עם משפחת-השמש אל ארמון המערב מרימעה, השוכן בקרב גניו ליד אגם גניו, לרגלי הררי המדבר הצבעוניים.

שם קיבל חדרים מרווחים, משרתים, מלבושים וכל שאר המנעמים, וכבר ממחרת היום נערך הטכס היפה של ההקדשה וההפזה, שהחל במסעה החגיגי של החצר, אשר בו נסע העבד המכור, כפי שהוגד מראש, במרכבת-המשנה אשר לפרעה, אחרי מרכבת המלך עצמו, מוקף גם הוא על-ידי שומרי-הראש הארמיים והנוביים ונושאי המניפה, ואיש לא הפריד בינו ובין מרכבת האל, כי-אם רק פלוגת הרצים שקראו „אברך!“ „פנו דרך!“ „רבי-השרים!“ ו„הביטו וראו את אבי הארץ!“ — למען יודע לעם כולו ברחובות העיר, מה מתרחש, ומי הוא הנוסע במרכבת השנייה. ואכן ראה העם ותפש על-כל-פנים, שזהו אדם אשר גידלו פרעה, ומן-הסתם טעמי ונימוקיו עמו, ולוא-אף יהיו אלה טעמים ונימוקים של רוח טובה ושרירות-רצון, שמספיקים הם לחלוטין. ומאחר שהגבהה-ההקדשה כזו כרוכה תמיד ברעיון הפצעתה של עת חידושים ותיקון-עולם, מסתבר שאנשי ואסת צהלו והריעו על הגגות וכירכרו על רגל אחת בפאת הרחובות. הם צעקו: „פרעה! פרעה!“ „נב-נפ-נזם!“ „גדול-הוא-אתון!“ ומי שהיטה אוזן קשבת, יכול היה להבחין, כי רבים קראו את השם הזה בהגייה רפה יותר: „אדון, אדון!“ וקריאה זו התכוונה בלי ספק אל יוסף. כי ודאי הסתננה הידיעה, שממוצא עצמי הוא, ולפיכך נמצא, שיפה הקריאה לשעה זו — ובייחוד סברו כן הנשים, — ויאה הדבר, שישמיעו כלפיו את שמו של „האדון“ והארוס הכנעני, ומה גם שהמרום נראה להן כה יפה וצעיר. נעיר כאן מיד, כי כינוי זה עתיד היה להידבק בו יותר מכל שאר תואריו, וכי כל ימיו היו קוראים לו בכל ארץ מצרים בשם „אדון“, בין כשמשיחים היו בו ובין כשמדברים היו אליו.

לאחר מסע נאה זה חוזרים היו בארבות אל החוף המערבי ואל הארמון, ושם נערך אותו טכס-הפזה הדור-נאה, אותו חג מרהיב עיניים ומשמח כל-לבב מאז ותמיד. מהלך הטכס היה כדלקמן: פרעה וזו שמילאה את הארמון אהבה, נפרד נפרד-אתון המלכה, הופיעו במקום הנקרא „חלון-הראווה“, — שלמעשה לא היה

חלון, אלא מין גזוזטרא, או מרפסת-עמודים הבנוייה עתרת קישוטים של אבני תכולית ומלשת ועיטורי נחשי-נחושת, הנשקפת אל חצרה-האפדן הפנימית כעין בליטה מתוך אולם-הכיסא הגדול, ועוד תוספת-מבנה מלובדת אליה, מלאכת עמודי-לוטוס מדוגלים, אשר מעקה לה, המרופד כרים בשלל-צבעים. על הכרים הללו נשענו הוד מלכותם, והיו מטילים תשורות-כסף העשויות בצורות שונות, אשר פקידי בית-האוצר הושיטו להם, על המקבל-המופז העומד למטה לרגלי היציע, והוא בן-יעקוב בפעם הזאת.

היה זה מחזה, על כל המונר-ושאונו, שלא נשכח לעולם מלב הצופים. הכול היה עוטה צבעונין של תפארת, האווירה התמלאה חסד של נדיבות מופלגת והתפעלות חסודה. הידור הנזי שבמלאכת-הבניין, כולה מעשה שבכה, הדגלים המתנופפים ברוח הקלה תחת שמי-התכלת בראש עמודי-העץ המזוהבים ומצופים ציורי צבעונין; המניפות הכחולות והאדומות ואניצי-הצמר שבידי בני העבודה המכובדת הממלאים את החצר, שהתגודדו בסינרי-ההדר התפוחים, מחווים קידה, מקלסים, מריעים וסוגדים; נשים המתופפות בתופייד; נערים בתלת-ליילדות שזמנו במיוחד בשביל שיציגו דילוגי-שמחה; כתות הסופרים, בעמידה של התרפסות מתפנקת כמנהגם, שהיו רושמים בקולמוסי הגומא את כל המתרחש; המראה המפולש דרך שלושה שערים פתוחים אל החצר החיצונה המלאה מרכבות, אשר סוסיהן המכרכרים נושאים על ראשם עיטורי נוצות צבעונין בגוני-גווני-גוונים, ומאחוריהם הרכבים, הפונים אף הם אל הטכס בקידה של כבוד ובידיים מורמות; והררי נוא האדומים והצהובים הנשקפים על-כל-אלה בצללי-סלעיהם הכחולים-הכהים והסגולים; ובמעלה דוכן-הפאר, לבסוף, הזוג האלוהי הענוג, המלך והמלכה, המביטים בחיוך של פרישות נאצלת ועטרות-צניפיהם בראשיהם ומטפחות-המגן משתלשלות על עורפם, שואבים בלי הרף ובהנאה בולטת מקרן השפע, וממטירים גשם נדבות וברכות של אוצרות-חמד על איש חסדם: שרשראות של פניני-זהב חרוזות, תכשיטי-זהב דמויי לביא, צמידים-זהב, חניטות-זהב, ציצים-מצח, צווארונים, שרביטים, אגרטלים וקרדומות, הכול זהב צרוף, — מסתבר, שמקבל התשורות לא יכול לתפוש את כל אלה ביד, ועליכן הועמדו לשירותו כמה עבדים, שקיבצו את כלי-החן והערימו לפניו על הארץ ערימה גדולה של זהב המתנוצץ בזיר-החמה לעיני ההמון המריע פלאים: — אכן, הדור-נאה מכל נאה היה המחזה, ולולא חוק הצימצום שאינו יודע רחם, כי אז מתארים היינו אותו ביתר פרטות.

לפני ימים רבים היה יעקוב צובר אוצרות בארץ-אינ-תשובת-שבות, אצל לבן האשמדאי; וכן עשה כעת גם ילד-שעשועיו בארץ-הרפאים העליזה, אשר אליה נמכר בחזקת מת, כי ממילא מובן, זהב מרובה כל-כך לא נמצא אלא בתחתיות ארץ, ויוסף התעשר בו במקום על-ידי זהב-הילולים זה. מלכי-נכר, השואפים לקבל מאת פרעה זהב בסחר החליפין, נהגו אמנם לומר, כי בארץ-מצרים אין ערכה של מתכת זו עולה על ערכו של אבק-חוצות. אבל משגה במחשבה הכלכלית יהיה להאמין, שמציאותו המשופעת של הזהב מפחיתה את ערכו.

כן, אותו יום — יום נאה וחשוב היה, מלא ברכת העולם-זהה, בחיי הנדיח-

ממכורתו, המופרד מבית־אבותיו, זמי יתן והיה יעקוב, אביו הזקן, יכול לחזות בכל הכבוד הזה, — ודאי ימתוך עירוב־הרגשות של דאגה וגאווה, אך על־כל־פנים ברגש־הגאווה המכריע, גם יוסף היה מאחל לו את הדבר; כי לימים אומר היה: „והגדתם לאבי את־כל־כבודי במצרים!“

גם תעודת־כתב קיבל מאת פרעה, אשר אס־אמנם לא הוא עצמו כתבה, כמסתבר, אך ציווה את „הסופר האמיתי“, מזכיר־הפנים שלו, שיכתבנה — תעודה שלשונה נוקשה במקצת, אבל עשויה בקולמוס נאה להפליא, ובמליצה רבת־חסד. וזו לשונה:

„מטעם המלך לאוסרסיף רב־הפקידים הממונה על ברכת השמיים ויבול האדמה ותנובת היאור, המשגיח על כל־חפץ בכל הארץ והנגיד האמיתי על כל מפעל! הוד מלכותי שמע ברצון רב את הדברים אשר השמעת באוזניו לפני ימים מספר בשיחה אשר הואיל המלך לערוך אתך באון שבמצרים תחתית, בענייני השמיים ממעל והארץ מתחת. ביום הנאה ההוא שימחת באמת את לב נפ־ר'ח־פרור־רע בכל־אשר יאהב. הוד מלכותי האזין אל דבריך אלה בעונג יוצא־מ־הכלל, כי באשר כרכת יחד את היסוד השמימי ואת היסוד הארצי, נתונה היתה דאגתך לזה ולזה גם יחד, והוספת עוד תיקונים לתקנת התורה על־דבר אבי שבשמיים. באמת, יודע ומבין אתה להביע את אשר יחבב הוד מלכותי במידה מופלגת, וכל אשר תאמר, יתן ששון בלבבי. הוד מלכותי יודע כמו־כן, כי אומר אתה את כל אשר מחבב הוד מלכותי, הו, אוסרסיף, כה אני אומר וחזור ואומר פעמים אין קץ: אתה, אהוב אדוניו! מקבל־גמול אדוניו! חביב אדוניו ויודע סתרי לבו! באמת, אדוניו של אתון אותבני, באשר נתנך לי, חי נפ־ר'ח־פרור־רע, החי לעולם: כל־עת שתהיה משאלה בפיך, הגידנה להוד מלכותי פה־אל־פה או בכתב, והוד מלכותי יצווה מיד למלאנה.“

וכעין קידום פניה של משאלה כזאת, דהיינו, המשאלה הדחופה ביותר לפי מושגי הארץ, נסתיים המכתב בהודעה, כי כבר יצא הצו מאת פרעה, שתוחל מיד מלאכת חציבתו ועיסורו האמנותי של בית־עולם, פירוש, מקום קבורה, בעבור יוסף, בהרי המערב.

לאחר שהמורם־מעם קרא את האיגרת, נערך באולם־העמודים הגדול, הנמצא מאחורי חלון־הראווה, טכס־ההקדשה החגיגי לעיני כל אנשי־החצר הנאספים שם; ונוסף על טבעת־המשנה שכבר מסר לו פרעה ונוסף על כל הזהב שהעניק לו, נתן עוד רדיד זהב כבד על צווארו, על־גבי לבוש החצר הצחור, שלא היה עשוי משי — כפי שסבורים הללו שאינם בקיאים בדבר, — אלא שש־מלכות עדין; ולבסוף נקראה על־ידי נציב הדרום כל מסכת התוארים, שקבע המלך ליוסף, ובכך נתכסה ונעלם שם־הרפאים שנשא עד כה. הילול־פז אלה כבר ידועים לנו על־פי כוונותיו והודעותיו של פרעה שנגלו לפני־כן, ועל־פי איגרת־הכבוד שלשונות הפנייה שבה, כגון „רב־הפקידים הממונה על ברכת השמיים וכו'“, נקבעו מעתה כנוסח רשמי, רושם חזק ביותר עשו התוארים „נודב צלו של המלך“, „ידיד יבול־אֶל“ ו„מחנת־מצרים“ („כֶּאֱ־נֶכֶמֶת“ בלשון המדינה). „רב הנציבים“, אף־על־פי

שלא נשמע עוד כמותו, ו"ורצה אחד יחיד למלך" (להבדיל מן "היחיד") נראו לעומתם כתוארים חיזוריים. אבל בכך לא הסתפק פרעה, כי רצונו היה, בפירוש, להפריז על המידה. יוסף נקרא "אדון בית המלך" ו"אדון על ארץ מצרים". הוא נקרא "דובר עליון", "נסיך איש-ביניים", "מאדיר התורה", "רוצה העם הנאמן", "משנה למלך", "שני לחור". תוארים כאלה לא נשמעו כלל עד הנה, וגם לאחר-מכן לא חזרו אל השימוש, ורק תחת ממשלתו של שליט צעיר כזה, בעל נטייה להחלטות של ריגושי רצון, להחלטות הוויניות, יכלו להתייחס. עוד תואר ניתן ליוסף, שהיה כבר דומה יותר לשם פרטי, ונועד, לא רק לכסות על שם-הרפאים, אלא גם למלא את מקומו. הדורות האחרונים עסקו הרבה בפירושו וגם המסורת המכובדת אינה נותנת אלא פירוש אשר לא זו בלבד שאינו מספיק, כי-אם אף מניח מקום לאי-הבנה. נאמר, שפרעה קרא ליוסף "יועץ סתרים". זהו תרגום המעיד על חוסר-בקיאות. בכתב שלנו אפשר היה להעתיק את השם כגון דרפנות-אפענה, אשר שפתותיהם הרהוטות של בני-מצרים ביטאוהו כגון צפנותאפענת עם התזת הגה-הסיום הגרוני, הוא צפנת-פענת. החלק הבלוט בחיבור זה היא ההברה "ענח", המלה המופיעה בכתב-החרטומים כגון צלבלולא, שפירושו "חיים", אותו החזיקו האלים מתחת לאף בניהם, בייחוד בניהם-המלכים, כדי לתת להם נשימה. הכינוי שקיבל יוסף כתוספת לתוארו המרובים, היה כינוי של חיים. משמעותו: "אמר אל (הוא אתון), לא היה צורך בהזכרתו המפורשת): "עמך החיים!" אך זה לא היה עדיין כל מלאו מובנו. פירושו באזוני כל השומע היה, לא רק: "חיה אתה עצמך", אלא גם: "היה מביא-חיים, הפך רוח-חיים, תן מחיה לרבים!" קיצור הדברים: זה היה שם של שבע; כי למעלת שר השבע הורם יוסף בראש-לכול. כל תוארו ושמותיו, במידה שלא היה בהם משום רמז על יחסו אל פרעה, הכילו באיוו צורה שהיא את טעם שמירת החיים, את כלכלת הארצות; ואת כולם ביחד, ובכללם אותו שם מצויין אשר רוב המפרשים חלוקים בהבנתו, אפשר לסכם באחד: "המכלכל".

אי צר סמון

לאחר שקיבל בן יעקב את כל כינויי הכבוד הללו, הוקף כמובן על-ידי אנשי החצר; והמספר סומך בכאן על כוח דמיונם של הקוראים, שיוכלו לתאר בנפשם את שפעת מתק-השפתיים וההתפעלות והאיתולים-למזל-טוב ששפכו עליו מלחכי-הפינכא. מצויה נטייה זו בבריות, שיהיו מתלהבים ומתפעלים על תהפוכות הרוח שבשירות-הרצון, על הבחירה שאין לתפוש את טעמה, על ההכרעה האדירה והמתנשאת, הפטורה מכל מתן דין-רוחשבוך, המתבטאת בדיבור כגון "וחנתי את אשר אחון", — שיש בכוחה לבטל גם את רוח הקנאה ונוסכת נאמנות אפילו בהתרפסות. איש לא הבין כהלכה את הטעמים והנימוקים שהביאו את פרעה לידי כך, שיגדל וירומם את הנוכרי הצעיר-לימים, אבל הכול ויתרו על הבנה זו בחדוות-לב. אמנם, חוכמת מגדיה-העתידות מכובדת היתה, ומקצת הדברים הסתברו, באשר

מזלו שיחוק לו ליוסף, שהצטיין בשטח זה, משהצליח לעלות על שיא־מפעלותיהם של חרטומי־מצרים. להלן, ידועה היתה נטייתו של פרעה אל כל מי ש„האזין אל דבריו“, פירוש: אל כל מי שהשפיל להסכים לרעיונותיו בדעת־אלהים ולהוכיח את נכונותו לקבלת „התורה“; וידוע היה, כי תמיד גילה פרעה את רגשי תודתו הענוגים לאנשי תבונה כאלה, בין שהיתה הבנתם אמיתית ובין שהיתה מכסה על חנופתם. גם בכך ודאי הוא שאותו רב־גדא נחן על־ידי ברכת מזלו הטוב או מכל־מקום על־ידי חוכמת־מורשת או בית־אולפן משופח. בין כה ובין כה: ברור היה לכול, כי הוכיח את חריפות מוחו במשא־ומתן עם אדוניו, מאחר שעלה על כולם בתנופה של־מה־בכך; ונוכח הערמה המצליחה, לבד שרירות־הרצון הגדולה, היו הכול כורעים ומשתחוים, מתרפסים ומתחנפים ומקשקשים ומלחכים מנעל רגליו של יוסף ומרפרפים מסביבו, עד שרבתה ההמולה. והיה שם אחד מקרב ריעי־המלך, איש משורר, והוא חיבר אף שיר מזמור להללו, והוא עצמו השמיע את חיבורו בלוויית צלילי נבל עדינים, וזה לשונו:

אתה חי, אתה שלם, אתה חלים.
 לא עני אתה ולא אביון.
 אתה קיים כקיום השעות.
 עצתך עומדת לעד ואתה תאריך ימים.
 אמרתך צרופה.
 עיניך רואות, מה טוב.
 אוזניך שומעות, מה נעים.
 אתה רואה הטוב, שומע הנעים.
 יהללוך בקרב יועצים.
 אתה עומד איתן ואויבך נופל.
 המדבר נגדך, היה ואיננו.

דברים בינוניים, לדעתנו, אבל כמפעלו של אחד מהם, מצא המזמור חן בעיני רואי־פני־המלך.

יוסף קיבל את כל זה כאחד, אשר שום עילוי אינו מפתיע אותו, בכובד־ראש ובסבר של נועם, העוטה דאבון עקב פיזור־הנפש. כי מחשבותיו רחוק מפה, מאולמו של פרעה. אצל משכן צמר היו מצויות, על גבעות רחוקות, בחורשת האדון הסמוכה לו, אוזו ביד אחיו הקטן בן־אמו, המאזין אל סיפור חלומו; ואל שדה־קמה נדדו הרהוריו בין כה ובין כה, ובצל יריעות שהו, עם הבחורים, אשר גם להם הגיד את החלומות שחלם; וגם בדותן, בעמק, אצל באר אחת, שאליה לא ביד רכה הובא. בשעת ריחוק־דעת זה כמעט ונעלמו ממנו קריצות ומיצמוצי עיניים מסויימות, שכוונו אליו מן המקיפים אותו, אשר דחייטם עלולה היתה לגרום דאגה גדולה לבעליהם.

כי בקרב המברכים נמצא אותו נַפְר־אֶס־וֹאֶסֶת, שר־השריגים. לא קשה לחוש

את מבוכתו ואת בילבול־דעתו של האיש הכרסני מחמת תהפוכות החיים, בשעה שהקריב את ברכתו למשרת הצעיר בנסיבות מופלאות בתמורתן ובלתי צפויות בימים הרעים ההם. זכאי היה לקוות, שאהוב־המלך החדש נטה אליו חסד ולא „ילשין“ עליו, שהרי לו, לנפר, הוא חייב תודה על זימונו אל המלך ועל שעת־הכושר הגדולה. אולם תקווה זו נצטמקה במקצת עקב ידיעתו, שהוא הורה עליו באצבע רק באיחור רב כל־כך, ממש כפי הנבואה, שעתיד הוא להזכיר את האסיר רק אם ייתקל בזכרונו בהיסח־הדעת. מלבד זאת, לא היה בטוח, שמא גם הלו אינו מבקש שיעלו לפניו את זכר בית־הסוהר, ממש כמוהו; ועל־כן הסתפק בכך, שיעצום עין אחת כממתיק־סוד על דרך הזהירות בשעה שניגש אליו לברכו; ובאות הוזה יכולים היו להיצפן רמזים מרמזים שונים. — אבל מכל־מקום ניתן לו סיפוק־נפש, באשר הואיל האדון להשיב על מיצמוצו באותו אופן.

וכאן, בקשר להתראות זו, המעוררת את המחשבה אל פגישה אחרת, שאפשר להתרחשה גם היא, ואולי אף ביתר חריפות, מן־הדין שנצדיק ונקיים מידה של שתיקה, אשר לא כל הנוסחאות והסיפורים על קורות יוסף ידעו לקיימה. מכוונים אנו אל פוטיפר או פוטי־פרע, משמע פטי־פרע, הסריס הגדול, קונהו של יוסף, אדונו ושופטו, שנתן אותו בבית־האסורים על דרך החסד. האם היה גם הוא נוכח בעת הפזתו והקפתו של יוסף, האם הביע גם הוא את הערצתו עם שאר אנשי החצר — באשר ביקש אולי להקריב את הוקרתו בחזקת אדם, שאינו ברי־יכולת בענין מסויים, ולפיכך יודע הוא להעריך את העובדה, שאיש אחר ויתר על אותו ענין אף־על־פי שברי־יכולת הוא? ברצון רב היה אדם נמשך אחרי חמודותיו של תיאור התראות כזו; אבל אין מה לתאר, הואיל והדבר לא התרחש. טעמה היפה־עד־להעיק של ההתראות ממלא בסיפורנו תפקיד מריע־בנצחוננו, ודברים רבים מופלאים מתחום זה צפויים לנו עוד, ומה קשה הציפייה. אולם כאן נאלם צליל זה כליל, והשתתקותו זאת של התיאור המקובל פְּמֵהִימָן בארצות המערב בפרשת הצרון־השמש ובייחוד בפרשת אשת־הכבוד מוֹת־אֵם־אֵנֶת הראויה לרחמים, — השתתקות זו אינה בבחינת השמטה, — או, אם כן, הרי כמוה כהשמטתה של שלילה: משמע, קביעתה המפורשת של העובדה, שדבר מסויים לא אירע, כלומר, שיוסף לא פגש עוד את אדונו ואת אדוניתו לאחר הרחקתו מבית החצר.

העם הפשוט, ולמען שמח את לבו — גם המשוררים, שהם תמיד מוכנים למעשי אדיבות, הרחיבו את סיפור המעשה ביוסף ובאשת־פוטיפר, שלא היה לכאורה אלא אפיזודה, אֶם־אֶף כבדת־משקל, בחיי בן יעקב, ומיתחו את מארג יריעתו באופנים שונים; ואף־על־פי שהוא הגיע לידי סיום של ממש עם המשבר, חיברו הם המשכים רגשניים ושיוו למקרה חשיבות מכרעת במסגרת כלל־הקורות, עד־כדי־כך, שלבסוף יצא מתחת ידיהם רומן ממות־ק־בשפע עם הסיום המוצלח. אילו באנו ללמוד מפייהם* או אז היה עלינו להאמין, שאשת־הפיתויים, המתקראת

* כוונתו ליצירות פירדוסי ונור־אדין עבדול רחמן (גאמי): „יוסף וזולפכה“, המיוסדות על נוסח הקוראן. — המתרגם.

זוליפה, — ועל השם בלבד יכולים אנו אך להניד את כתפנו, — לאחר שגרמה להורדת יוסף אל בית־הסוהר, התמלאה חרטה ופרשה אל משכן של בדידות, אל „סוכה“, והקדישה את כל חייה אך למעשים של תשובה וכפרה על עוונותיה, ולאחר־מכן התאלמנה, כי בעלה מת עליה. אולם בעת ששחרר „יוסף“ (הכוונה ליוסף) מבית־האסורים לא אבה כביכול להסכים שיסירו מעליו את „כבלי“ בטרם תתייצבנה כל הנשים האצילות שבמצרים לפני כיסא פרעה, למען יעידו, כי חף הוא מפשע. לפיכך הוקהלו כל נשי האצולה המצרית לפני כיסא־מלכות זה, וגם „זוליפה“ יצאה והופיעה מסוכת־גלותה. פה אחד הכריזו אז כל־לתפארת הגבירות, כי יוסף נסיך של נקיון־כפיים הוא וזיו הטוהר. אולם אחר־כך פצחה פיה „זוליפה“ עצמה, הכניעה את עצמה והודתה באונוי קהל־ועדה, כי היא שהיתה אשת־הזדונות, בעוד האיש — מלאך הוא. שאול חטאה, כן אמרה בלב שבור, בלא סילוף, אולם עתה נודפכה, ונושאת היא ברצון את קלונה ואת כלימתה. וכך אמנם נהגה בסתר סופתה עוד שנים רבות לאחר עלייתו של יוסף, עד זקנה ושיבה. רק ביום החג, יום כניסתו של יעקוב אבינו אל ארץ־מצרים בפומבי גדול, כביכול, — משמע, בעת שלמעשה היה כבר יוסף אב לשני בנים, — חזרו ונפגשו השניים; יוסף, כנאמר, מחל לה, ושכר מחילתו ניתן לו מן השמיים באשר יופנה הקודם, רב־הפיתויים, הוחזר לה ואז יכלו להתענג על חמדת נישואיהם, משמע, שזכו סוף־סוף, כמשאלתה הישנה של האשה, „להצמיד רגליהם וראשיהם“.

כל זה אינו אלא בושם הערוגות הפרסיות ומי־ורדים מתוקים. העובדות שונות הן לחלוטין. בראש־לכול, לא במהרה שבק פוטיפר חיים לכל חי. וכי מדוע היה על איש זה למות בטרם עיתו, והרי שמור היה מפני ביזבוז כוחותיו על־ידי צביונו המיוחד, וחיי המסוגרים הוקדשו לשלמו הפרטי, ועוד זאת, שמרענן היה את גשמיותו לעיתים קרובות בציד ציפורים? שתיקת הרשומות על אישיותו למיום עריכת משפט־הבית רומז אמנם על כך שהוא נעלם מעל הבמה, אבל לא על־דרך המיתה, כלל ועיקר. אל־נא נשכה, כי בימי מאסרו של יוסף התרחשו חילופי גברי על כיסא המלכות, ובכך רגילים להתחולל תמורות גם בקרב אנשי־החצר, כולם או מקצתם. פטיפרץ, כפי שיודעים אנו, היה שר־גדודים בלי סמכויות של ממש, האנוס לשאת ולסבול עגמת־נפש מסויימת; אחרי קבורתו של נב־מא־רץ המפואר החליט אפוא לפרוש, כבעל תואר של „רעה יחיד“, אל תחום חיי הפרטיים. הוא לא הופיע עוד בחצר, ומכל־מקום גם לא היה מחוייב להופיע, ומתוך תחושת דרך־ארץ שהיתה אחת ממידותיו, נמנע כפי הנראה מפוא בחברת הגדולים גם בימי הפזתו של יוסף. ואם לא נפגשו גם לאחר־מכן, הרי סיבת הדבר היתה ראשית־כל, שיוסף — כפי שנראה עוד להלן, — בחזקת אדוני האספקה והשבע, לא בנו־א־א־מון קבע את מושבו, אלא במוף; סיבה נוספת היא אותה הימנעות מחמת דרך־ארץ. ואם בכל־זאת קרה הדבר בהמשך השנים והתרחשה איזו פגישת־עראי לרגל הזדמנות חגיגית כל־שהיא, גם אז, סמוך־לבטוח לבנו, שהיא עברה בלי עיפוף עיניים, בצניעות מושלמת ובהתעלמות גמורה מן העבר, משני הצדדים: דווקא התנהגות זו משתקפת בשתיקתה של המסורת המהימנה.

הדברים האלה חלים גם על מות־אִם־אֵנָה, וגם כאן בגלל טעמים ונימוקים כשרים. אין ספק בכך, שיוסף לא התראה עמה עוד, אבל ודאי הוא בה־במידה, שהיא לא הלכה להתבודד בסופת תשובה־וכפרה, ולא נטלה על עצמה בפומבי אשמתה של פרוצה חסרת־בושה, — שבכך היתה גם משקרת, נוסף־על־כול. גבירה דגולה זו, האמצעי למבחנו של יוסף, — מבחו, אשר גם לא עמד בו במידה מזהירה כל־כך, או, נאמר, אך עמד בו בקושי, — חזרה, לאחר כשלון נסיונה הנואש: להימלט ממעמד של הוויית־כבוד אל ההווייה האנושית, — חזרה על־כורתה ולתמיד אל נוסח־חייה הקודם, שהיה הנוסח הטבעי והידוע לה לפני פורענותה, ואין בלתו; ולא עוד, אלא גם התבצרה בו ביתר־חומרה וביתר־גאווה. עקב מידת החוכמה המופלגת, שגילה פוטיפר לרגל המשבר הגדול, לא זו בלבד שלא נפגם יחסה אליו בגלל כל הקורות הללו, אלא אדרבה הוא הוסיף חמימות. העובדה, שיכול היה פוטיפר לשפוט כאחד האֱלִים, נעלה מזוֹצֵר לִב־הָאָדָם, עוררה בה רחשי תודה, ומכאן ואילך שמרה לו אמונים של מסירות בחזקת אשת־כבודו. גם את אהובה לא קיללה בגלל הייסורים שהוא הסב לה, או שהסבה היא לעצמה בעבורו; כי ייסורי־האהבה ייסורים מיוחדים הם במינם, ואין אדם מתחרט לעולם על אשר נשא וסבל אותם. „אתה העשרת את חיי — הם הנצו ניצנים“ כך העריצה אותו אֵנִי מעומק מגינת־לִבָּהּ, ובכך נראה את מידת־הייחוד הצפונה בעיני־האהבה, המעוררים אף לתפילת־הודיה. על־כִּלְפֵינֵם, חיה חיתה ואהוב אהבה מות־אִם־אֵנָה, — ואֵף־כִּי אומללה היתה אהבתה, כלום יש כאן מקום ליחס של חמלה והאם לא בדין אנו דוחים גילוי של יחס כזה כגון התרפקות וואלת? אֵנִי לא ייחלה לחמלה, וגאֵה היתה יותר משתחפוץ לחמול על עצמה.

אך חייה — תמה פריחתם; ויתורה היה חמור וסופי. גזרת גופה, שהיה גוף כישופי־דודים בתקופת־מעבר מסויימת, חזרה במהרה אל מתכונתה — לא אל נפיות ברבורים זו שהיתה מיוחדת לעלומיה, אלא אל סגולת־הנזירות.

כן, נזירת־הלבנה, עם שדיים שנתמעטה דמותם כשדי־בתולים, כן היתה מות־אִם־אֵנָה מכאן ואילך, דמות הדורה, שאין ליקרב אליה, ו... — חייבים להוסיף — קנאית באדיקותה במידה היוצאת־מִן־הכלל. כלנו זוכרים עדיין, כיצד היתה מקטרת פעם, לעת פריחת־חייה הדואבת, יחד עם אהובה, לֶאֱתוֹס־רֶעַ הַכִּלְעוֹלִמִי־הַנוֹכְרִי־הַמְסֻבֵּר־פְּנִים, אלוהי־אֵן, אדוני האופקים הרחבים, אשר מכותו ייחלה לברכת־חסד למען להט אהבתה. דבר זה חלף, עבר. צר וחמור היה שוב אפקה, ודבק במסורת־העם; נתונה נתונה היתה כל חסידותה לרוחו השמשית־המשמרת של האֵל העתיר־בבני־בקר השוכן באֶפְת־איסות, להדרכתו הדתית של ראש־קרוֹחִי־הַגּוֹלְגוֹלַת, השֹׁנֵא כל חידוש, המנאץ כל מחקר־עיון, הוא בפ־נחֹזֵנס, ולו בלבד היה לבה פתוח, ובכך נמצא כבר טעם מספיק להתנכרותה מעל חצרו של אמנחֹתֵפ־הַרְבִּיעִי, אשר בה החלה דת חדשה, דת של התפעלות מקיפה־ענוגה, לכבוש לה מעמד של אופנת־בני־עלִייה, שלדעתה לא היה בה שמץ של יראת־אֵל. הרוח הקופאת על שמריה, רוח המאזניים המעויינים בשוויון־משקל לנצח, ההתמד המאובן הצופה נוכח־העולם — הללו היו משא־נפשה בעת שהניעה

את צלצלי-המחלת לפני אמוך, בשמלת-החתחורות הצרה, בפסיעות-מחול מתונות, או כשהיתה פותחת בשררה, במקהלות פילגשיו מבנות-האצולה, בקול היוצא מתוך חזה שטוח, בקול ששמר עוד על חמדת צלילו.

ובכל-זאת היה טמון בעומק נשמתה אוצר יקר, עליו גאוותה-במסתרים ובו התפארה בינה לבין עצמה יותר מאשר בכל אותות כבודה הדתי והחילוני, ואותו לא היתה נכונה להחליף בשום מטמון שבעולם, בין שהודתה על-כך בפני עצמה ובין שכיחשה. היה זה אוצר שצלל אמנם למעמקים, אך האיר תמיד חרש אל על, אל יום-היותור הקודר, ועל-אף המפלות הצפונות בו, הוא ששיווה לגאוותה הדתית והחילונית את ההשלמה שבגאוות-החיים, האנושית, אשר אין לעמוד בלעדיתה. הוא היה הויתרון — לאו דווקא זכרו של האיש, שנעשה, כפי ששמעה, אדון על ארץ מצרים. הוא לא היה, אלא אמצעי, כמותי-אמא-אנת. חשובה יותר היתה, וכמעט באורח בלתי-תלוי בו, הכרת צידוקה, הכרת העובדה, שהיו ימים והיא פרחה ולהטה, אהבה וסבלה.

אדון על ארץ-מצרים

אדון על ארץ-מצרים — הננו משתמשים במליצה זו ברוח המוסכמות, שלעולם לא די לה בשום לשון של האלהה, וברוחה של ההפרזה היפה, שפרעה גמלה לעצמו על-מנת שייטיב עם פותר חלומותיו. אבל משתמשים אנו בה לא בלי-בחינה ולא בקלות-דעתם של סופרי-בדים, אלא באמצעותו של מבחן התבונה, המטילה עלינו נאמנות למציאות. כי לא גוזמאות הננו מגזמים כאן, אלא קורות אנו מספרים, והם שני דברים שונים לחלוטין — ואין חילוק לאיזה מהם ניתן היתרון. אין ספק שהגוזמא תעשה תמיד רושם עז יותר לפי-שעה; אבל ברכה של ממש תצמח למאזינים רק מן הסיפור החוקר את העניינים ביישוב-הדעת.

יוסף נעשה שר גדול מאוד בחצר ובמדינה, על-כך אין חולקין, ויחס-הקרבה האישי, שקשר אותו אל השליט מאז שיחתם בחדר-הגינה הכרתי, משמע, מעמדו כאהוב-המלך, טישטש במקצת את גבולי סמכותו והרחיקם אל התחום הנעלם. אבל מעולם לא היה יוסף „אדון על ארץ מצרים“ למעשה, או, כפי לשון השיר „התאגדה פה ושם, „שליט הארצות“. עליו מעמדו, שהיה אגדי למדי, ומערכת תואריו המופרות, לא היה בהם כדי לשנות את העובדה, שענפי-מנהל חשובים שבארץ-סילווקו נשארו בידי פקידי הכתר, שמקצתם הופקדו על כהונתם עוד בימי שלטונו של המלך נב-מארע, והיינו אך מגזימים-להפרינו, אילו הנחנו למשל, כי גם הסמכות המשפטית, שהיתה מימים קדמונים עניינו של השופט העליון והנציב — ועתה, עניינם של שני הנציבים — או גם הנהגת מדיניות-החוץ, נתונות היו בידי בן יעקוב, — אס-כי מסתבר, שאילו נמסרו עניינים אלה בידי יוסף היו זוכים להישגים טובים יותר מאלה הידועים לתוקר דברי-הימים.

אסור לשכוח, כי אף-על-פי שהוא נהפך בתרבותו החיצונית למצרי גמור, הרי בעיקרו-שלידבר לא היתה תפארת גדולת הממלכה נוגעת בו כלל, ואף-על-פי

שהיה מזכה את יושבי הארצות במעשי־חסד נמרצים ומשרת את טובת הכלל בתבונה ובודעת, מכל־מקום מכוונת היתה תשומת־לבו העמוקה ביותר תדיר אל היסוד הרחנני־הפרטי, אל המשפחתי שחשיבותו חשיבות עולמית, אל קידום התוכניות והמחשבות, שבינן לבין רווחתה ודאגתה של מצרים לא היתה קרבה הדוקה ביותר. רשאים אנו להאמין בודאות, שחלומותיו של פרעה ובשורותיהם נתקשרו בדעתו מיד אל אותן תוכניות ומחשבות, אל רעיון הציפייה ופילוס־הדרך, יתירה מזו, מידה של תכליתיות, אשר אין להכחיש את קיומה בהתנהגותו נוכח כיסא פרעה, עלולה היתה לצנן את הרגש ולהפר את האהדה שמבקשים אנו לשמור בלבנו כלפי בן־רחל, לולא שקל הקורא בדעתו, כי יוסף ראה לעצמו חובה לסייע לקידום המחשבות ההן ולהקדיש את מיטב כוחותיו לאלוהים השואף אל הגשמתן.

הוא התמנה — ויהיו שאר תואריו כל־אשר יהיו — לכהונת שר הכלכלה והחקלאות, ובמשרתו זו ביצע תיקונים חשובים, שמהם חרות על זכרוננו ביחוד חוק רווחי־הקרקעות שלו. אולם את גבול סמכויותיו של שדה־פעולה זה לא עבר לעולם, ואף־על־פי שענייני האוצר והנהלת אסמי־הבר היו סמוכים אל תתום משרתו, ועל־כן מן־הסתם התפשט כוח־מעשיו גם עליהם, מכל־מקום נשארים ציונים כגון „אדון על ארץ־מצרים“ ו„מושל“ בבחינת קישוטי לשון על דרך האגדה.

ובכל־זאת יש ליתן את הדעת על גורם נוסף, בנסיבות שהיו שוררות בשנים הראשונות המכריעות, כלומר, בעשר עד ארבע־עשרה שנות כהונתו — נסיבות, שבגלל הציפיה אליהן הורם אל על, — מוכרחה היתה חשיבותה של משרתו להתגבר עד למידה היוצאת־מן־הכלל ולהעמיד למעשה בצל את כל שאר הכהונות הממשלתיות. הרעב אשר קם בארץ־מצרים ובארצות השכנות בבת־אחת, חמש שנים או שבע שנים — קרוב לודאי, חמש שנים — לאחר התמנותו הרמה של האיש, שראה את הפורענות מראש, שהקדים רפואה למכה, שידע להושיט עזרה לבריות למען יוכלו לעמוד, הפך אותו לדמות חשובה ביותר ברחבי הממלכה ושיווה לתקנותיו חשיבות חינונית על־פני כול. היוצא איפוא מכל זה: שהביקורת, אם תהיה יסודית במידה הדרושה, מחזירה אותנו אל ההכרה בצדקת השמועה העממית, ולפיכך לא נבוא לערער על המסורת שלפיה היה מעמדו של יוסף, לפחות במשך כמה וכמה שנים, למעשה כמעמדו של „אדון על ארץ־מצרים“, אשר בלעדיו „לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים“.

לפי־שעה איפוא, מיד לאחר התמנותו, יצא יוסף למסע, בספינה וברכב, על־פני כל ארץ מצרים, כשהוא מוקף תבר־סופרים גדול שבררו לעצמו מקרב אנשי הפקידות הצעירים, אשר ליחם לא נס עוד מחמת שגרת־המשרד, כדי לרכוש לו ידיעה מדוקדקת ממקור ראשון על ענייני האדמה השחורה, על־מנת שיעשה באמת אדון ההשגחה בטרם יתקין תקנות כל־שהן.

שם למטה היו תנאי־הקניין בלתי־ברורים ונדרשים לשתי־יפנים. להלכה היתה כל אחוזת קרקע שייכת לפרעה, ככל קניין אחר. הארצות, ובכללן כל המחוזות

שנכבשו או הוכנעו והתחייבו להעלות מס. עד „אותה ארץ נוביה העלובה“ ועד גבול ארץ מיתאני, היו לכאורה קניינו הפרטי. ועם־זאת נבדלו שטחי־המדינה הממשיים, „נכסי פרעה“, בחזקת אחוזות־כתר, — בין מן הנחלאות הגדולות שהעניקו מלכים קדמונים כמתנת־חסד לגדוליהם, ובין מן האחוזות הקטנות של בני האצולה והאיכרים, שנחשבו קניינם הפרטי של בעליהן, אף־על־פי שלעומק הדין לא היה, אלא אדמות אריסות החייבות במינדה על־פי יחסי־חכירה, אס־כי זכות־הירושה נתונה לעובדיהן.

היוצאות מן הכלל היו בראש־לכול אדמות המקדשים, ביחוד שְׁדוֹת אֶמֶן, והן אחוזות חורין בפועל־ממש, המשותרות מכל מיני המשָׂאת, וכמו כן שרידין הישנים של משט־התקפים בארצות, קרקעותיהם של נסיכי מחוזות בודדים, שנשארו חזקים למדי או שהעמידו פנים כבלתי־תלויים, נחלות־מורשת, שבלטו פה ושם כגון איי השלטון האחזאי שאבד עליו הכלח ובעליהם תבעו לעצמם זכות קניין בלתי־מוגבלת, וביקשו להידמות לאדוני אדמות־המקדשים. אכן, באדמות אלה לא נגעו פקידי יוסף, בהתאם לעיקרון; אולם כנגד הרוזנים קשי־העורף הוא פעל בחומרה רבה, באשר כלל את אחוזותיהם מבתחילה בלי שום דיקדוק־עניות בתוך שיטת המכסות והאגירה שלו, ובהמשך הזמן הגיע עד לידי הפקעתן לרשות הכתר, פשוטו כמשמעו. לא נכון יהיה לומר, שהתנאים החקלאיים המיוחדים שבממלכה המכונה „חדשה“, — אותה תופעה בלתי־רגילה בעיני עמים אחרים, שבעמק הגילוס היו כל הקרקעות, לבד אדמות הכהונים, שייכים למלך — לא נוצרו, אלא על־ידי תקנות שהתקין בן יעקוב, למעשה הוא אך השלים תהליך של התפתחות, שהתקדם במידה רבה כבר קודם־לכן, ביצר את התנאים שהיו קיימים לפני בואו, בירר את יסודותיהם המשפטיים וקבע אותם בהכרת העם.

אף־על־פי שהוא לא הגיע במסעותיו אל ארצות כוש, וגם לא אל השטחים הארמיים־הכנעניים, ושלה אל המחוזות הללו רק את נציגיו, מכל־מקום נדרשו פעמיים או שלוש פעמים שבעה־עשר יום לסיוור המחקר, כי דברים רבים היה על המסייר לרשום ולהעביר תחת שבט הביקורת. אחרי־כן חזר אל עיר הבירה, ושיפן את לשכות חבר־פקידיו באחד מבנייני־המדינה שברחוב הבן; משם יצא בעוד מועד, בטרם בוא עת הקציר של אותה שנה, חוקי־הקרקעות המפורסם מטעם פרעה, עליו השמיעו הכרוזים ברחבי הארצות, לאמור: כי מכסות־המס מתבואות השדה נקבעו בחמישית היבול לכול, אין יוצא ואין משוא פנים ואין פיטורים גם במקרה של מגרעת, ואותה חייבים להביא אל בתי המספנות של המלך בדיקדוק ובלתי־התראה — אפס, אם התראה תידרש, או אז חמורה מאוד תהיה. בו בזמן ניתן לבני־מצרים לחזות על־פני הארץ כולה, בערים הגדולות והקטנות ובסביב בותיהן, המוני עמלים עוסקים בעבודת שיפוצם והרחבתם של אסמים ישנים ובמלאכת בנייתם של אסמים חדשים — במספר רב שלמעלה מן הצורך, כפי שהיה אפשר לחשוב; כי בהכרח נשארו רבים מהם ריקים בתחילה, ואף־על־פי־כן הלכו ונבנו עוד יותר, כי ריבויים היה מחושב על יסוד השפע שעליו התנבא, כפי הנשמע, ה„אדון“ החדש הממונה על האגירה, ידיד יבול־האֵל. כל־מקום צאתו

ובואו של אדם, רואה היה את ממגורות הדגן עומדות בטורים צפופים, שלעיתים הצטרפו לריבועים המקיפים חצר, צורתן כחרוט, עם ארזות למילויין ממעל ופתחי ההוצאה המסורגים למטה; הן היו מוצקות מאוד, בנויות על-פני רחבות כגון מדרגות העשויות טיט מבוטש, לגונן עליהן מפני לחות-הקרקע ומפני העכברים המכרסמים. מטמורות תת-קרקעיות מרובות נכרו נוסף על-אלה, לשמירת מיני הדגן, והן מרוצפות יפה ופתחיהן כמעט שאינם ניכרים, ומכל-מקום עין השוטרים עליהן לשומרן בהקפדה.

נעים לזכור ולהזכיר, כי שני האמצעים שאחו בהם יוסף, משמע, חוקה-המסים והכנת מקום קיבול רב כל-כך למלאי, עוררו סימני רצון ברורים בקרב העם. מסתבר, תמיד היו גובים מסים, בצורות שונות ורבות. לא לשווא היה יעקוב הזקן, שמעולם לא ראה את מצרים בעיניו, אבל צייר לעצמו דמות רגשנית על צביונה, נוהג לדבר על „בית העבדים“, אם-כי דבריה-גנאי לא היו מיוסדים על ידיעת התנאים המיוחדים השוררים באותה ארץ-תחתיות. כוח עבודתם של ילדי פֶּמֶת היה קניינו של המלך, וזו ראשית העבדות; ובכוח זה השתמשו להקמת הקברים רביה-מידות ובנייני-הפאר המופלאים — משמע, גם להקמתם של אלה. אבל שימושם של העובדים היה בראש-לכול במפעלי הפרייה והסעת המשאות, שהיו כה הכרחיים לפריונה של ארץ-גאות-המדבר המיוחדת-לחלוטין, בשמירת בדק נתיבי-המייים, בחפירת התעלות ואמות-המייים, בביצור הסוללות ובשיפוץ הסכרים, — כל אלה עניינים שמחמת טובת-הכלל התלויה בהם אי-אפשר היה להניח אותם לדאגתם של הנתינים ולסמוך על בינתם הקצרה ועל חריצותם הפרטית-המקרית. המדינה, היא שהדריכה לכך את בניה, ולמענה הוכרחו לבצע את המלאכה. ומאחר שביצעו אותה, הן היה עליהם לשלם את מסי המיבצעים. עליהם היה לשלם בלן והלך בעד השימוש בתעלות, באגמים ובאמות-המייים, בעד מכונות-ההשקיה והסכרים, שעמדו לרשותם, ולהעלות משאת אפילו מפרי השקמים, שצמחו באדמתם המדושנת. הם שילמו מסים וארנונות לפי הבית והחצר, ולפי כל מוצרי הבית והחצר. הם שילמו את המסים בעורות ובנחושת, בעץ ובחבלים, בנייר ובבד-פשתים, וכמובן, מאז ומעולם, — בדגן. אבל הארנונות הוטלו לפי שרירות דעתם של פקדי-המחוזות וראשי-הכפרים בלי סדר-ומשטר נכון, הכול לפי גובהו או נומכו של המכלכל, משמע חפפי, הוא היאור, — כך, על-דרך ההיגיון, אמת ונכון; אבל תוך-כדי משוא-פנים שלא-ביושר מכאן, ותביעה אכזרית מכאן, עד שמרובים היו הטעמים לאנחות כבדות בגלל מעשים של שוחד וקנוניות-מסרפים.

מן-הדין הוא שיוגד איפוא, שמינהלו של יוסף הכביד את העול למן היום הראשון בצד זה, והקל מן העול בצד זה: משמע, על-ידי כך, שהיה לוחץ בכל כובד-המשקל על מסי הדגן, ולעומת-זה התייחס אל כל שאר החובות בנתרנות רבה. רשאים היו האנשים להחזיק בידיהם את בדי-הפשתן מן הסוג הראשון, השני והשלישי, וכן את השמן, הנחושת והגייר, אם רק זהירים היו בתשלום מכסת-החבר והביאו אל המגורה את חמישית קצירו של דגן-הלחם. היטל זה, שפמותו הברורה השקיטה את הרוחות, מהיותו בר תוקף כללי, לא היה עלול להיראות כלחץ כבד

בארץ, אשר אדמתה עושה שלושים שערים במידה הממוצעת. לבד זאת התייחז למכסה גם יופי דתי מסויים וחן אגדי, הואיל ומקורה במספר ימי־העיבור, הלא הם חמשת הימים העודפים על שלושה־מאות־ושישים ימות השנה, ועל פיו נקבעה מידת־המכסה בשנינות־דעת מכוונת.

ולבסוף, הפיק יוסף רצון מאת העם, באשר לא היסס להטיל את המס גם על רוזני המחוזות המעמידים עוד פנים כמושלים בכיפה, ולא עוד, אלא אף חייב אותם מטעם המדינה להכניס שיכלולים בעיבוד אחוזותיהם, לפי רוח הזמן. כי רוח הפיגור הממרה השוררת שם התבטאה גם בכך, שבאותן אחוזות הוחזקו מיתקני ההשקיייה במצב של נחשלות ולפי מנהגי הקדמונים, לא רק בגלל עצלות בעליהן, אלא גם במגמה ברורה ובאורח עקרוני, ומשום־כך לא נשאה האדמה יכול שישווה לה. את השועים הללו חייב יוסף בתוקף, שיתקנו את מערכת התעלות ואמצעי השאיבה, וזכר בה־בשעה את שֶׁלֶף בְּנֵי־בְנוֹ של עֵבֶר, עליו סיפר לו אליעזר, ש־הוציא אֲמוֹת־הַמִּיִּים אל אדמתו* משמע, שהיה ממציא תחבולה להשקות השדה.

ואשר לתקנה היוצאת־מ־הכלל לשם צבירת־הבר, כלומר מלאכת בניין־הממגורות, מ־הֵדִין הוא שנצביע כאן שוב על רעיון הזהירות והאגירה המקובל במדינה, למען ניטיב להסביר, מדוע מצא חן בעיני ילדי פמת גם צו זה שיצא מאת יוסף. המסורת הפרטית שבידו, על־אודות המבול ועל חוכמת בניין־התיבה שהצילה את מין האנוש ואת כל החי מפני אבדון בלא שארית ופליטה, התאחדה כאן עם תחושת הביטחון וההתגוננות שהתפתחה בקרב ע־תרבות עתיק ופגיע, שהאריך ימים בתנאים כה מיוחדים במינם. בני מצרים נוטים היו אפילו לראות באותן ערי־מסכות של יוסף דבר שיש בו מרוח־הכשפים; כי רגילים היו להתגונן כנגד חדירתו של מין זדון־שטנים, האורב להם תדיר, על־ידי מערכת אותות־קסמים ומאמרי־סגולה; על־נקלה התחלפו איפוא בתודעתם המושגים „זהירות“ ו„כשפים“, ועל־כן נכונים היו לראות גם את תקנותיו המפוכחות של יוסף, כגון בניין אסמי־הבר, כמעשי־להטים.

קיצור הדברים: השתרר הרושם, שפרעה, אף־כי צעיר היה, הצליח במעשהו בשעה שנתן את המשרה על שכמו של „אבי־היבול“ ו„נודב־הצל“ הצעיר. כבוד סמכותו עתיד היה עוד לעלות ולהאדיר במידה עצומה בשנים הבאות, אבל כבר בראשית דרכו שימשה גאות־היאור היוצאת־מ־הכלל את הצלחתו; ובימי המינהל החדש קוצרים היו מיד, בשנה הראשונה, יכול עתיר שהיה למעלה למעלה מן הממוצע, בייחוד חיטים, שעורים פוסמין; והדורה היתה משופעת כל־כך, עד שאפשר היה ללקט אותה מעל הקנה.

ספק, האם רשאים אנחנו לכלול שנה זו, אשר תבואתה כבר מובטחת היתה בעת שעמד יוסף לפני פרעה, בשנים שנבואתו חלה עליהן, ולחשב אותה על שנות הפרות בריאות־הבשר. אבל לאחר זמן כן עשו, ודאי מתוך השאיפה לרשום שבע

* „שלף, דשלף מוי דנהרְנְתָא“ (יונתן בן־עוזיאל).

שנות שבע, אס־כי גם כך לא עלה החשבון בדיוק ממש. על־כל־פנים נעים היה מצבו של יוסף, שקיבל לידיו את תפקידו בנסיבות של שמחה ושפע. מהלך־מחשבתו של העם היה ונשאר תמיד מתנגד־לשכל־הישר ברוח של הידור־כבוד. הוא מוכן להסיק את המסקנה, כי שר־החקלאות שתחילת כהונתו חלה בשנה של שפע וטובה, מן־הדין שיהא שר־החקלאות מוצלת.

על־כן, בשעה שעובר היה בן יעקוב במרכבתו ברחובות ואַסת, בירכוהו העוברים־ו־שבים במועל־כפיים וקראו לו: „אדון! אדון!“, „כא־נ־פַּמַת־י!“, „הארך ימים אין־מספר, ייִד יבֹל־אל־י! ורבים קראו אפילו „חַפִּי! חַפִּי!“ וקירבו את צמד אצבעה־ואגודלה של יד ימינם אל הפה, ואס־אמנם הפריזו על המידה בכך, יש לראות את סיבתה העיקרית של התלהבותם הילדותית ביפי תוארו. אולם הוא יצא לרחובות רק לעיתים רחוקות, שכן מרובים היו עסקיו.

אורים ותומים

מהלך חיינו והכרעותינו נקבעים על־ידי נטיות, אהדות, רגשות־יסוד וחוויות־יסוד שבנפש, והן מייחדות גוון אישי לכל עצמותנו, והן הטובעות חותם זה על כל מעשינו, עדי־כדי־כך, שהללו מסתברים לפיהן ביתר־אמיתיות מאשר לפי הסיבות השכליות, שאנו נוהגים להעלותן על נס, לא רק נוכח שאר בני־אדם אלא גם כלפי עצמנו. זמן מועט לאחר קבלת משרתו — ובניגוד למשאלתו של פרעה, שברצון רב היה מחזיק את יוסף תמיד במחיצתו, כדי שיוכל להשיח עמו על אביו שבשמיים ולעמול בעזרתו על שיכלול תורתו, — כלומר, עד מהרה, העביר הדובר הראשי של המלך ואדוני עיר־מסכותיו את מקום מושבו וכל לשכות סופריו מנֹאֶת־אֶמֶן, עיר הבירה, אל מוֹף שבצפון, שהוא ביתו של האֶל החנוּט; ודבר זה נעשה ביושר־לב בגלל הטעם הנראה לעין, שניתן להצדיקו: משמע, שהעיר מוֹף בעלת החומות הבעורות היתה „מאזני הארצות“ ואמצעיתן, סמל שוויון־המשקל השוקט של ארץ מצרים, ולפיכך דומה כאילו מלכתחילה לא נוצרה, אלא לשמש מקום ההשגחה, וממילא לא היתה עוד עיר המסוגלת כמה לשמש מקום מושבו הנח והמועיל של ראש־ההשגחה. אמנם, מקום העיר לא היה עולה לגמרי בקנה אחד עם הכינויים „מאזני הארצות“ ו„מרכז שוויון־המשקל“, הואיל ומוֹף היתה בנויה במרחק רב למדי צפונה, לא הרחק מאון, עיר מיצמוץ־העיניים, בכיוון לערי שבעת השפכים, ולוא אף נגבול את ארץ־מצרים בסמוך לִיב בדרום, או בסמוך לאי פילי, ולא נחשב כלל את ארץ הכושים, עדיין לא תהיה עירו של המלך מר־נֶרֶצ, מקום קבורת נפיתו, — „מאזני הארצות“; היא נבנתה במרחק רב מדי צפונית כשם שנבנתה נוא יותר מדי דרומית.

אבל מוֹף, העיר הקדמונית, הקפידה על שמירת המוניטין שלה, לאמור, שהיא־היא המבטיחה את שוויון משקלה של ארץ־מצרים והיא־היא היושבת באמצעיתה; ומושפל ראשון הוא בעיניה, שממנה אפשר לפקוח עיניים באורח הנאה ביותר אל מעלה־היאור ואל מורדו, ועל כך ייסד יוסף המצרי את הכרעתו; וגם פרעה

לא יכול להכחיש את העובדה, שקשרי-המסחר עם ערי ארם בדרך הים, באם יבואו שליחיהן אל „אסם-הבר“, — כפי שכינו את ארץ האדמה השחורה. — יהיו נוחים מתוך ישיבה במוף יותר מאשר באמצעותה של פְּרָאמוֹן.

כל זה היה נכון בתכלית, ואף-על-פי-כן לא היו כל האמיתיות הללו, אלא סיבות שכליות להחלטת יוסף ולבקשתו מאת פרעה, שירשה לו לקבוע את מושבו במוף. הסיבות הממשיות היו צפונות בעומק-הכרעה רב יותר, שנשמתו. הן היו מקיפות כל-כך, עד שניתן לומר שהן נגעו ביחסו של יוסף אל החיים ואל המוות. אפשר לומר: הללו היו סיבות של חסד, המצטיירות על רקע אפל.

ימים רבים עברו מאז, אבל כולנו זוכרים עדיין, כיצד יצא פעם, בעודנו נער, בדד ומדוכדך מחמת הפרת השלום בינו לבין אחיו, והשקיף מעל הגבעה הסמוכה לקריית-ארבע אל העיר המלבינה בעמק לאור הנרח וגם אל מערת המכפלה, אחוזת-הקבר שבסלע אשר קנה אברם, בה נטמנו עצמות הקדמונים. זוכרים אנו בדיוק, איזו תערובת-רגשות משונה-במינה התהוותה אז בנשמתו, והיא נוצרה על-ידי שניים אלה גם יחד: מראה הקשר ומראה העיר רבת-האוכלוסים השקועה כבר בתרדמה; — רגשי מורא-שמיים, שעיקרו כונת-לחש אל המוות ואל העבר, התערבבו ברגשי רצון ונטייה לגלגנית-למחצה וידידותית-מקורבת למחצה אל „העיר“, אל כל אותה המולת-חיים אנושית, שמילאה כל היום את רחובותיה הנפתלים של חברון הבליונשימה ושאוֹן-המוֹן, והיא נחה עתה בקיטוני-הבתים, שבהם נחריים בני-אדם וברכיהם מזוקפות.* דומה, שניסיון נועז ושרירותי הוא להסמיק רחש-לב מוקדמים כל-כך, שהיו ככלות-הכול עניינם של רגעים דלי-הסתכלות, אל אורח-פעולותיו כיום הזה, ועד גם למצוא בהם את מקורו. ובכל-זאת יש בידינו ראייה לדבר, המוכיחה את נכונותה של סמיכות-פרשיות זו. — הלא הן המלים שהשמיע יוסף באחד הימים באוזני קנהו הזקן בעת שהותם יחדיו במוף, כרף-הקברות הגדול. שכן אמר אז כלאחר-ידי, כי מוקיר הוא עיר זו, שמתיה אינם אנוסים לנסוע ולעבור את המיים, יען-אשר היא עצמה שוכנת כבר במערב היאור, ויפה בעיניו עיר זו מכל ערי מצרים.** — והברים אלה היו אופייניים עד-למאוד לבכור רחל, אופייניים במידה בלתי-מודעת כמעט לו לעצמו, והתענוג שמצא בכך, שזעירי-העם בעיר זו, ברוחם הלגלגנית ובהמונם החד-פרצופי, הפכו את שם-הקברות הקדמון של עיר זו: מְנַפְר־מְר־נְרֵע, וצימצמו אותו בעזות נעלצת וביטאווהו מְנַנְף, מוֹף, — תענוג זה היה כבר כמעט דמות דיוקן שלו, המגלה את עומק טבעו, משהו עמוק עמוק באמת, אף-על-פי שאין לכנות את הדבר אלא בשם נעלץ-מתון: „אהדה“. כי האהדה — פגישתם של חיים ומוות היא: האהדה האמיתית מתהווה רק במקום שתחושת החיים ותחושת המוות משמשות תשובת המשקל אהדדי. תחושת-המוות בלבד יוצרת קשיות-רגש וקדרות; תחושת-החיים בלבד יוצרת שיגרה של שטחיות, הנעדרת שגינות-הדעת.

* עי' כרך א'—ב', עמוד 53, במהדורה זו. —

** עי' כרך ג' — „יוסף במצרים“, — עמוד 72, במהדורה זו. —

שנינות ואהדה ונצרות רק או, כשירת־הרוממות ביחס למוות עוטה המימותה של חֵיבַת־הַחַיִּים, בעוד שזו מקבלת עמקוּתָה ומעֵלֶת־טַעֲמָה של הראשונה. כך היה מקרהו של יוסף; כך היתה שנינותו וכך — סבר־פְּנֵי הַיָּפֶה. הברכה הכפולה שנתברך בה: ברכות שמיים מֵעַל וברכות תהום רובצת תחת, הברכה שהביעה יעקוב אביו בשוכבו על מיטתו לפני מותו, בשעה שהתנהג כמעט כאילו הוא הנותנה לו והוא המשפיע עליה, והן רק קבע את מציאותה, — זוהי דמות דיוקנו.

במחקרי העולם המוסרי, שעולם מסובך הוא, לא נשכיל בלי מידה של למדנות מעמיקה. על־אודות יעקוב נאמר תמיד, שהוא איש „תם“, כלומר ישר־דרך, יושב אהלים. אבל „תם“ היא תיבה כפולת־משמעות, מזורה, שהפירוש „ישר־דרך“ אינו משמש לה אלא הסבר קלוש, שכן מושגה מכיל את שני ההפכים, את החיוב ואת השלילה, הן ולא, אור וחושך, חיים ומוות. היא חוזרת ומופיעה בנוסח המופלא „אורים ותמים“, וכאן עומדת היא ככל־הנראה בסתירה ליסוד „אורים“, שהוא החיובי והמאיר, בחזקת כינוי לאֶפֶל, לבחינת־עולם שצֵל־הַמּוֹת נטוי עליה. „תם“ או „תומים“, משמע: היסוד המבהיק והחשוך, עולם עילי ועולם תחתי גם יחד וחלופות, — בעוד ש„אורים“ משמע, היסוד הנעלץ, המופרד, בטרתו. הנוסח „אורים ותומים“ אינו מביע איפוא סתירה, אלא מעלה לנגד עינינו את העובדה רבת־התעלומה, שעל־ידי הפרדת חלק מעל העולם המוסרי השלם, צדין מוסף השלם לעמוד לעומת החלק.

לא על נקלה מוצא אדם את ידיו ואת רגליו בעולם המוסרי, ולוא אף מטעם זה, שהיסוד השמשי שבו מרמז לעיתים קרובות מאוד אל היסוד השאולִי. עשו למשל, האָדום, איש־הַצִּיד ואיש הערבה, היה איש השמש־השאול מכול וכול. והנה, אף־על־פי שאחִיר־תאֵמוֹ הצעיר, יעקוב, גבדל ממנו בעדנה, בחזקת רועה־אִיש־נֶרֶת, אסור לשכחה, כי את חלק חייו העיקרי הוא בילה בתחתיות־ארץ, דהיינו אצל לבן, ואם נציין את האמצעים שבהם נעשה שם מופז ומוכסף בציון „דרך היושר“, הן נשתמש במלה שתהיה בלתי־מדויקת ואף נחותה מזאת. ודאי, שיעקוב לא היה שם „אורים“, אלא רק „תם“, משמע איש־דאבה־וחדווה כגלגמש.

וכך היה גם יוסף, אשר הסתגלותו המהירה אל השאול המפיקה אור שמש בארץ־מצרים אינה מעידה דווקא על טבע־אורים בלבד. פירושו הנכון של „אורים ותומים“, דומה שיהיה „כן — כן, לא“, משמע „כן־לא“, הנושא עוד את סימן החיוב של „כן“ נוסף. אם נתבונן בדבר מן הבחינה החשבונית הטהורה, מסתבר, כי על־ידי הביטול אשר „כן“ ו„לא“ מבטלים זה־את־זה, לא נותר, אלא ה„כן“ הנוסף; אבל הבחינה החשבונית הטהורה חדלת־גוון היא; ומכל־מקום מתעלמת מתמטיקה כזאת מן גיונו הכהה של ה„כן“ בתוצאה, מן הגיוון שהוא ככל־הנראה פעולת־לוואי מכאן ה„לא“ שמבחינה חשבונית אינו קיים עוד. — כל העניין הזה, כאמור, מסובך הוא. ניטיב איפוא לעשות, אם נחזור ונאמר, כי החיים והמוות נפגשו ביוסף, ותוצאתם: — אותה אהדה, ששימשה עילה טמירה לבקשתו מאת פרעה, שירשה לו לדור במוֹף, כרך־הקברים, כרך שנינות־הדעת.

המלך, שדאג מלכתחילה לבית־עולמו של „ריעו האחד־היחיד“ (שכבר החל בבניינו), נתן לו שם במתנה בית־חיים רב־ששון ברובע המהודר ביותר, בית וגן, עם טרקלין ראיונות, הצר־בארות וכל שאר דברי המותרות המיוחדים, לפי מנהגה של אותה תקופה קדמונית־מאותרת, לבד המון אנשי שירות מצריים ונוביים לשם בית־המבשלים, האורווה והאולם, שכיבדו את החווילה, השקו את הגן וניקו את החדרים וקישטום בפרחים, ונתונים היו להשגחתו העליונה של — מי? את שם המשגיח ינחש בלי ספק גם הנבער־מדעת ובעל התבונה הטמומה ביותר שבקהל השומעים. כי יוסף שמר את מוצא פיו ביתר נאמנות וביתר דיקדוק משעשה זאת בשעתו נפר־אם־ואסת, שר־המשקים, ביחס אליו; הוא קיים מיד את ההבטחה שהשיעה באוזני אדם אחד בשעת פרידתו: שיעלהו ויקחהו אל ביתו באם יורם לכהונה — ועוד בהיותו בנוא־אמון, כששהה שם לאחר שובו מסיורי מחקרו, כתב, בהסכמת פרעה, למעי־סאחמת, השחזור בסאָי־רֶע, וזימן אותו להיות לו בן־משק ואשר־על־הבית, אשר יתן את עינו על כל ענייני הבית, שאיש כיוסף לא יכול כמסתבר לעסוק בהם. כך התגלגלו העניינים: זה שהיה פעם משגיח, בחזקת יורש־בן־המשק, על בית פטיפֶרֶע ועתה נתמנה על מצפֶה־השגחה רם הרבה יותר, מינה בעצמו איש משגיח על־כל־אשר לו, על מרכבות וסוסים, על המזווים, על השולחן ועל כל עם העבודה; ומעי־סאחמת היה האיש, אותו אדם שקט, שלא נתבהל בשעה שהגיעה אליו אגרתו של מי־שהיה פעם עובד עבודת־פרך אצלו, בפשטות, משום שלא ניתנה לו כלל תכונת־הבהלה, לא נתבהל, אלא — מבלי להמתין אפילו עד שיגיע השחזור החדש שנתמנה במקומו למשרת שר בית־הסוהר — יצא מיד לדרך, מסע כמה ימים עד מוֹף, העיר המיושנת במקצת, אשר נוא־אמון שבמצרים העלילת אמנם עלתה עליה בתפארתה, אך בהשוואה אל סאָי־רֶע עדיין הלהיבה את הרוח במידה עצומה, מהיותה מקום פעולתו של אימחוטפ החכם, איש־האשכולות, והנה, כאן צפויה לתלמידו הנאמן משרה כה נאה.

ובכן, התייצב האיש מיד בראש ביתו של יוסף, הקהיל את כל העבודה, ערך קניות וצייד את הבית, ועד שהגיע אדוני־הבית מואסת, ומעי־סאחמת הקביל את פניו בשער החווילה היפה, היה כבר מקום־המגורים מוכן ומזומן ממש כיאה לבית־חיוו של אדם דגול כמוהו. אף אולם־חולים בשביל אנשים העלולים להתלבט ולהתפתל במכאוביהם נמצא ערוך כהלכתו, וחדר תרופות, אשר בו יוכל בן־משק הבית לרקוח ולבחוש ולכתוש כלבבו.

ההתראות היתה לבבית עד־מאוד, א־מ־כ־י — נוכח כל העבודה המתקבצת לברך את בעל־הבית — בלתי אפשרי היה לגלות את הרגשות בדרך החיבוקים. מעשה החיבוק כבר נערך פעם ולתמיד או, בשעת הפרידה, ברגע היחיד היאה לך, כשיוסף כבר לא היה עבד מעי־סאחמת וזה לא היה עוד משרת לפני יוסף, הפעם, כה אמר השחזור:

„ברוך בואך, אדון; הינה: ביתך, פרעה נתנו לך, והאיש שהפקדת עלינו, פקד את כל צרכיו בדיקדוקי דיקדוקים. אין עליך לדאוג לדבר, אלא להיכנס

למרחץ ולצוות שיסוכו את בשרך ומיד תוכל להסב אל השולחן הערוך. ואני אורך בכל לב על שזכרתני והוצאתני מתוך השיעמום מיד לאחר שעלית לגדולה, ומשהגיע ערבא עד תומו כל-אשר לב עבדך ניבא לו, ועל שחלקת לי נסיבות כה מרהיבות, אשר יום-יום אשאף בכל-כוח להיות ראוי להן.

ייען יוסף לאמור:

„תמורת תודתך, איש חסיד, קח תודתי, על-אשר נענית לקריאתי והואלת להיות בן-משק ביתי בחיי החדשים! הדברים באו כפי שבאו, יען-אשר לא ניאצתי את אלוהי אבי עליידי שמץ ספק בכך, שהוא יהיה עמדי. אולם, אל תכנה את עצמך עבד, כי ידידים נהיה, וכן עלינו להיות כקודם, עת הייתי נתון תחת רגליך, ויחדיו נעמוד בעיתות הטובה והרעה המתרחשות על אדם בחייו, בעיתות שלוה וריגוש — ובייחוד בשעות של ריגוש, אשר בוא תבואנה על-כל-פנים, זקוק אני לך. על שירותיך הקפדניים מודה אני לך מראש. אולם, אל-נא יבלו אלה את כוחותיך במידה שלא תמצא פנאי לאחוז בקולמוס בחדרי חדריך, כאשר אהבת, למען תמצא את הנוסח הנאות לסיפור מעשה שלוש האהבות, בצורה הנאה ביותר. כי נשגבה אמנות-הכתב! אבל נשגבים ממנה, כמובן, החיים עצמם, חיינו, כשהם הם הסיפור, כשאנו עצמנו נמצאים בתוך סיפור משופח; זאת למדתי לדעת ומיטיב אני לדעת יותר כרבות הימים. אך גם אתה מצוי בתוכו, יען-אשר הכנסתי אותך אל עצמי בתוך הסיפור, ואם ישמעו הבריות בימים הבאים ויקראו על-אודות בן-המשק שהיה עמי ועמד לימיני בשעות הריגוש, יידעו ידוע, כי אתה היית בן-משק זה, מעייסאחמת, האיש השקט.

העלמה

בראשית הימים הפיל אלוהים תרדמה על האדם לאחר שהושיבו בגן בעדן מקדם, ויישן; ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה, וייבן אלוהים את הצלע אשר לקח מן האדם, לאשה, כי אמר, לא טוב היות האדם לבדו; ויביאנה אל האדם, למען תהיה עמו לחברתו ולעזר כנגדו. ועצת-אלוהים היתה טובה מאוד.

את מעשה הפלגולות מספרים החכמים ומתארים אותו בצורה מפוארת ביותר — כך וכך, אומרים הם, התרחשו הדברים, ואלה הם פרטי פרטים, משל כיודעים פרטי פרטים, — אגב, הן ייתכן שבאמת יודעים הם. וכך הם אומרים: הרחיץ הקדוש-ברוך-הוא את האשה וטיהרה (שהרי מסורכת היתה עדיין זה שקורצה מן הצלע), וסך את בשרה בשמן, ופירכסה ונתן סומק על פניה, וקלע וסילסל את שערה, וכיוון שמבקשת היתה תכשיטים, עיטר את ראשה ותלה בצווארה ועל זרעותיה מרגליות ואבנים טובות, כגון קרניאולוק, פטדה, יהלום, ישפה, תורקית, אחלמה, איזמרגד ושהם. לאחר שקישט אותה כך, הביאה לפני אדם, וכל פמליה של מעלה ירדו לגן-עדן ומשמשים לה שושבינין, ומלווים אותה בקול רינה ובשירה ובזמרה, ומקצתם היו אווזין בידיהן מצילתיים

וכינורות, ומשחקין לפניהם כבתולות ופורטין על הנבל, לחבב אותה על בעלתה. מיד היה הקדוש־ברוך־הוא עורך לפניהם שולחנות של מרגליות ועושה משתה ושמתה, דהיינו משתה של שמחה, וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם והוא בכבודו ובעצמו נטל חלק, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות מרקדין לפניהם לקול מנגינתן.*

כך נערך חגיגת־הנישואין, אבל לא נאמר עוד דבר על הפלילות עצמן. שכן יעד אלוהים את האשה צור לאדם, בפשטות, בשביל שתהא שרויה עמו, וסברה שלא היה בדעתו כלום חוץ לכוונה זו. בשביל שתהיה יולדת בנים בעצב, היה עליו עוד לקלל אותה לאחר שאכלה יחד עם אדם מפרי העץ ונפקחו עיני שניהם. בין חג השידוכין ובין היום בו ידע אדם את אשתו (והיא ילדה לו את עובד־האדמה ואת רועה־הצאן, אשר בעקבותיהם הלכו צשו ויעקוב) התרחש עוד המעשה בעץ ובפריו, בנחש ובידיעת הטוב והרע, — וגם בחיי יוסף קדמו הדברים הללו. גם הוא ידע את האשה רק לאחר שלמד בתחילה, מה טוב ומה רע: מפי בת־נחשים שמוכנה היתה ליתן את חייה בעבור שתוכל ללמדו, והדבר הזה טוב הוא, טוב מאוד, אבל גם רע מאוד. אולם הוא התנגד לה, וחכם היה להמתין, עד שהגיע הטוב בלא שיהיה רע.

ומאחר שהגענו עד כאן, הן לא נוכל לבלי להעלות שוב את זכר בת־ הנחשים המיסכנה בעת שאבן־השעות לנגד החמה מראה את מועד חתונתו של יוסף, שתגגה עם אחרת, והגיע את ראשו אל ראשה ואת רגליו אל רגליה. —

בכוונה תחילה, כדי להרחיק הדי תוגה הנפוצה בקרב הרבים, כבר הזכרנו אותה במקום היאה לה, אף הודענו והכרזנו, כי חזרה ונעשתה נזירת־צרת צוננת, אשר שוב לא איכפת לה כל העניין. האדיקות הגאה, לה התמסרה כקדם, עשויה להעביר את המרירות המבקשת להתגנב אל לבנו בעבורה. ויפה היה לשלוח נפשה גם זה, שיוסף ערך את חג חתונתו, לא בנוא־אמון, בקרבתה, אלא הרחק משם, בביתו שבמזר, שמה נסע פרעה, שזירו את הדבר הזה בשקידה רבה, למען ישתתף בעצמו ובכבודו במשתה־החתונה ובמחול המזלות. הוא שיחק בכובד ראש מרובה תפקידו של אֵל במעשה כולה, למן הכרעתו, כי לא טוב היות האדם לבדו; שהרי מיד הודיע ליוסף, מה רבה נעמיתם של חיי־נישואין, ובכך על־כל־פנים הביע דעתו — בניגוד לאלוהים — על־פי הניסיון, כי הן בעלה של נפרת־איתי היה, אותה עביבת־בוקר נגוהת־פן. לא־כן האלוהים; הוא היה תמיד בודד, ואך דואג לבני־אדם. אולם כמוהו כן דאג גם פרעה ליוסף, ומיד לאחר שגידל אותו התחיל לבקש למענו שידוך מדיני, שהוכרח להיות כזה וכזה, משמע: שידוך של ייחוס אציל, מחושב בחוכמה מדינית, אך בה־בשעה גם נעים ומשובב־נפש. וכשם שעשה אלוהים לאדם הראשון, כן מצא גם הוא ליציר כפיו את הכלה, הולך אותה אליו לקול נבל וצלצלים, ונטל חלק בחתונה, בעצמו ובכבודו.

* עי' א"ב דר' עקיבא, נוסחא ב' — (בית המדרש" ח'ג).

מי איפוא היתה כלה זו, ארוסת יוסף, ומה שמה? הכול יודעים; אך עובדה זו אינה ממעטת כמלוא נימא את התענוג שבלבנו בשעה שאנו מודיעים את הדבר, וכן רחוקה מאתנו דאגה כל־שהיא, שמא עלולה שמחת־לב השומעים להתמעט בהגיע אליהם הבשורה שנית. ועוד זאת, ודאי יש בהם אחדים ששכחו, אינם יודעים שיודעים, ולפיכך לא היו יכולים להשיב על השאלה. ובכן, אִסַּנַת היתה הנערה, בת כוהן־השמש כוהן־און.

עד למעלה כזו שלח פרעה את ידו בשעת בחירתו — ולא יכול כלל לבחור בת ייחוס מעולה מייחוסה. לשאת את בת הכוהן־הראש, ראש באי־ביתו של רצ־חוראח'תי, ייחשב כדבר אשר כמעט לא נשמע כמוהו. קרוב לתחום חילול־הקודש, — אם־כי מסתבר שוב, שהנערה — לנישואין נועדה ולא־ימהות, ואיש לא היה תובע, שתישאר פרושה וזוירה בבתוליה. ובכל־זאת האיש אשר קיבל אותה באיזה אופן הכרחי ורצוי, אך מכל־מקום באורח אפל, הקרוב להיחשב כמעשה תועבה — איש זה היה בחזקת שודד. היא לא ניתנה לאיש, היא נחטפה — זאת היתה ההשקפה וזהו אורח המחשבה במקרה שלה. ואף כשהכול התנהל כדרכו ולפי המוסכם מראש; ולא נמצאו עוד אב־ואם בעולם, שהקימו המולה סואנת כאבותיה בגלל יציאת בתם מרשותם אל רשות בעלה. בייחוד היתה האם נואשת, או העמידה פנים כנואשת לחלוטין, והתבלבלו עשתונותיה; ואין מלים בפיה לתנות את המאורע שהיכה אותה בתימהון־לבב, היא פרכה את אצבעותיה, והתנהגה כאילו נאנסה היא עצמה או שעתידה היא להיאנס, ובשל־כך מרובות היא, בין שאר ההכרזות הנהוגות לפי הנוסח, גם שברעות־הנקם, מסתבר רק כמאמר־טכס ולא כביטויים לכוונה רצינית.

כל־כך למה? משום שעלומיה של בת־השמש לובשים היו עוד שריון מיוחד כגון צינה של קדושה, וכגון מידת צניעותה של נערה, האסורה במגע, אף־כי גם היא לא נועדה אלא למגע. היא היתה אזורה אזור־בתולים מאין כמוה, היא היתה בתולת הבתולות, העלמה בעצם טהרתה, העלמה בייחודה. שם בנות גילה נעשה לה לשם פרטי: היא כונתה בכינוי „עלמה“, וכך נקראה כל ימיה, ואישה, אשר פרע את עלומיה, שודד־הנערה, עבר עבירה „אלוהית“ לפי הדיעה המקובלת, והתואר „אלוהית“ לא בא אלא לרכך, לעדן, ובמידה מסויימת — לבטל את החטא. ובכל־זאת נשארו יחסי החתן אל אבות העלמה, בייחוד אל האם הפוכרת ידיה, אף־אם יתפתחו באורח פרטי על דרך החיבה, — מתוחים תמיד כלפי חוץ; במובן־מה ממא־ים היו לעולם להכיר בכך, שהבת משתייכת אל בעלה, וגם בחוזה־הנישואין נהוג היה להתנות תנאי מפורש, שהבת אינה חייבת לדור תמיד בביתו של אותו שודד אפל, אלא חלק מסויים, ואף לא קטן, מן השנה יושבת היתה בבית אבותיה השמשיים, על־מנת שתשוב ותחיה שם בחזקת בתולה — ותנאי זה גם נשמר, אך לא פשוטו כמשמעו, אלא על־פי הרוב על־דרך הרמה, בצורת ביקורי האשה בבית הוריה כפי שנהוג לכאורה בכל משפחה ומשפחה.

כל הדברים האלה מוסבים — באם הוגז הכהונתי העמיד כמה בנות —

בעיקר על הבכורה. ורק במידה קלושה יותר על שאר הבנות. הצעירות ממנה. אולם אסנת בת השש־עשדה, בת יחידה היתה — ומעתה, הנקל להבין, איזו חטאֵה אלהית ואיזה מעשה־חמס כרוכים בנישואין אתה! אביה, רבי־הנביאים של חוראֵחתי, לא היה כמסתבר אותו איש, שבימי ביקורו הראשון של יוסף באון בחבורת הישמעאלים יושב היה, דמות־ישיש ענוגה, על כיסא־הזהב לרגלי החירה הגדולה. לפני גלגל־החמה המכונף. זה היה יורשו הנבחר, נדיב־לב וענוג ונעלץ אף הוא, — כי המידות הללו נתייחדו לכל משרתי אתוס־רע כמצוות כהונתם, ואם לא היה בעל מידות מטבע בריאתו, כראו סייעה לו התחפשותו ההכרחית, שיסגל אותן על־דרך ההרגל שנעשה לו לטבע.

באורת מקרה — כנודע — היה שם האיש הזה כשם קונוהו הראשון של יוסף במצרים, הצרון־השמש פוטיפרע, משמע פטיפרע, — ואיך יוכל איש במעלת משרתו להיקרא, והנמצא בשבילו כינוי נאה יותר מזה: „מתן־השמש“? שמו מעיד עליו, כי לכהונתו נולד, ולה נועד מראש. ניתן לשער, שהיה בנו של אותו ישיש בעל צניף־הזהב, ואסנת היתה איפוא נכדתו, אשר לשמה, שצורתו בכתב היתה נס־נת, הריהו נגזר משמה של האלה נית דמן סי שבדלתא; פירושו: „הנתונה לנית“, ומכאן שהנערה היתה חוסה בצלה של החמושה, אשר סמלה: מגן ושני חיצים הדבוקים עליו שתי־וערב, — וגם בדמות אנושית נוהגת היתה לשאת על ראשה אגודת־חיצים.

וכך עשתה גם אסנת. שְׁערה, או הפיאה הנוכרית המסוגנת, המכסה את שְׁערה, העשויה כמנהג המדינה בצורה דו־משמעית, ספק מטפחת־ראש ספק תסרוקת מסולסלת — עטורה היתה תמיד חיצים, בין תחובים בתוך השיער ובין מהודקים מלמעלה; וגם המגן, סמל־דמות שהלם יפה את בתוליה המופלאים, חוזר היה כמה וכמה פעמים בעדייה, והבליט על צווארה, על מותניה ועל זרועותיה את תכונתה אשר בל־תהולל, וכן חזרו והופיעו החיצים שתי־וערב.

עם כל אותות התחמושת וסמליה החיצוניים של הנכונות למדקרות, היתה אסנת ילדה חיונית וטובת־חסד, ענוגה וצייתנית, העושה את רצון הוריה האצילים, וסרה אחר־כך למשמעת פרעה ולמשמעת בעלה עד־כדי ביטול רצונה לחלוטין, ודווקא מיוגן של מידת הצניעות הקדושה־נוקשה ואותה נטייה מפורשת לסובלנות מתוך קבלת רצון־זולתה וכניעתה לפני גורלה בחזקת אשה, היה סימן־ההיכר לטיבה של אסנת. פניה היו מחוטבות בדמות מצרית־אופיינית, עצמותיהן עדינות, והלסת התחתונה מובלטת במקצת, ועם־כל־זאת לא נגרע מהן המטבע האישי. עדיין היו לחייה מלאות, אורח־ילדות, ומלאות גם השפתיים עם קיעור רך מתחתן, בין הפה לבין הסנטר, המצח זך, החוטם הקטן היה אמנם מעט בשרני, מבט העיניים הגדולות, הנתונות בפור נאה, היה בו מבע סמור, מזור, רב־קשב כגון מבטו של אדם חרש, מבלי שתהיה שמיעתה לקויה אף במידה כל־שהיא: במבטיה הצטיירה רק התוחלת שבנפש, הציפיה המקשיבה לצו שייתכן ויישמע כרגע, והיא מביעה נכונות עירנית־אפלה לשמוע את קריאת הגורל. הגומה הזעירה המופיעה תדיר באחת לחייה כשפצתה

פיה לדבר דומה היתה כתשובת צידוק למבט־עיניה. — והקלסתר כולו היה חניני־בלתי־שכיה.

חנינית ובלתי־שכיה במידה מסוימת היתה גם גזרתה, שהשתקפה מבעד למטוה־כסותה האורירי, והצטיינה במותניים צרות ודקות, דמות צרעה, עם ירכיים בולטות בתואם וחלקת־הבטן המאורכת, המבטיחה פרי־רחם. שדיה נכונו זורעותיה עדינות, מתואמות אל ידיה הגדולות, שנוהגת היתה להושיטן — כל אלה השלימו את תואר־בתוליה בגון־ענברו.

בין פרחיגן בילתה העלמה אסנת את חייה הפרחיים עד עת־חטיפתה, מקום־שהותה החביב היה על שפת אגם־הקודש שבמתווה־המקדש אשר לאביה, שם השתרעה אדמת־מרעית מתלילה, משופעת פרחים. נרקיסים וכלניות צימחו שם כגון על־פני שטיה, ושום דבר לא משך את לבה יותר מן הטילים עם חברותיה למשחקים, בנות כוהנים ובנות שועי און, אל נאות־הדשא ואל המיים המזהירים כראי, לקטוף פרחים או לשבת בירק־העשב, לקלוע זרים, כשמבטה קשיב וזקוף אל המרחקים מתחת לגבות־עיניה המוגבהות, גומתה הזעירה בלחייה, מצפה לדברים העתידים לבוא. ואכן, הדברים באו; כי באחד הימים הגיעו שליחי פרעה אל האב פוטיפרע, המרכין ראשו בכבודו, ואל האם הפוכרת ידיה, שכאילו דעתה מבולבלת עליה לגמרי, ותבעו מהם את בתולת־המגן, כדי להשיא אותה לצפנת־פענה, למשנהר־של־חור, לנדב־הצל של המלך. היא עצמה, מודרכת על־ידי הרעיון שבאורח־קיומה, הטילה את זרעותיה כלפי השמיים, מתחננת לישועה, כאילו היה משהו לופת אותה באזור גופה הדק וגוול אותה בזרוע.

כל זה לא היה עשוי אלא כמין תחפושת, לשם העמדת־פנים כמשפט, על־פי המוסכמות; כי לא זו בלבד שמשאלתו של פרעה ושדכנותו כמוהן כגזירה, אלא גם החיתונים כשהם לעצמם עם אהובי־המלך, עם ראשי־המדברים בחצר, לכבוד היה להם וכחפץ־לבם; ההורים לא היו יכולים לזכות בחתן נעלה יותר, כשם שפרעה לא יכול לזכות בכלה מיוחסת יותר בשביל יוסף, ולפיכך לא היתה שום סיבה לקרוא נואש, ולא טעם להתעצב יותר משמצטערים אבות ואימהות בדרך הטבע בשעה שהם משיאים את בתם היחידה, אלא מה? שחייבים היו לחולל המולה של חשיבות רבה ככל־האפשר על־דבר בתולי אסנת ועל גזילתה ולהעמיד את החתן כמין יצור אפל מאוד, אף־על־פי שראוי היה להם לשמוח על השידוך המזומן, וגם שמוח שמחו עליו בפועל ממש — מאחר שפרעה הודיע להם בפירוש, כי בתולים מזדווגים כאן אל בתולים, וכי החתן עצמו יצור של בתולים הוא, בן קנאות ובן פרישות, כגון כלת־חתנים שמקרבה יופיע עתה זה המדבר־נכבדות. ולשם מעשה זה היה עליו לבוא לעמק השווה עם אלוהי אבותיו, שהוא חתן־שבטו, אשר על קנאתו חס עדי־הנה ולא רצה לפגוע בה, ומעתה חדל לחוס עליה, או שהיה חס עליה רק על־ידי־כך, שנישואיו יהיו נישואין של בתולים למופת — אם־אמנם בדין תתקבל הגבלה זו על דעת אלהיו.

מסתבר, אין טעם בדבר, שאנחנו נרבה דאגה לעצמנו על־אף כל סבך המסקנות המשתמעות מן הצעד הזה: שהרי יוסף נכנס לברית־נישואין מצרית, נישואין עם השאול, מיסוד נישואי ישמעאל, ובכן, לא בלי מופת קדום, אם־כי היה זה מכל־מקום מופת מפוקפק הטעון מחילה; אלא שסמוך ובטוח היה לבו, ככל־הנראה, בקבלת מחילה זו.

החכמים והמפרשים הירבו לדון צעד זה לכף חובה וביקשו לטשטש את חומרותו. למען טהרת המשפחה השמיצו סברא, שאסנת לאו בת פוטיפרע היתה כלל, אלא שתוקית היתה, דהיינו בתה של דינה בת יעקוב; את בתו הדיח יעקוב מפניו, ואת אסנת שילח בתיבת־גומא על־פני המיים, ומשתוגיעה למצרים לקחה יוסף לאשה; ואולם על־ידי הסבר זה לא בא הדבר על תיקונו, אלא במידה מועטת מאוד, שהרי בת־אחותו זו היתה גם מזרעו של שכם התזני, הכנעני שעבד לבעלים. לבר־זאת, יראת־הרוממות שאנו חייבים בה כלפי חכמי־ההוראה אינה צריכה לעזור את עינינו מראות את סיפור־המעשה בדבר בתה הגאמנית של דינה כמות־שהוא, כלומר, כתוספת שהובלעה וכבדנה חסדה.

העלמה אסנת בת כשרה היתה לפוטיפרע ולאשתו, מזרעה של מצרים, והבנים שעתידה היתה ללדת ליוסף, ראשי השבטים אפרים ומנשה, בני תערובת היו בפשטות הפשיטות, בני אשה מצרית, — אם טוב הדבר בעינינו ואם לא, ועדיין אין זאת כל הפרשה. על־ידי חיתוניו עם בת־השמש התקשר בן ישראל אל מקדש אתום־רצ' וכונן אתו יחסים קרובים, יחסים כהונתיים, ככוונתו של פרעה מלכתחילה, מאז החל לעסוק בשידוך זה, כמעט ולא נוכל להעלות על הדעת, שאדם בעל משרה ממלכתית רמה כיוסף לא יהיה בה־בשעה גם ממלא תפקידי כהונה רמים ולא יהיה נהנה מהכנסות המקדש, ואכן יוסף, בחזקת בעלה של אסנת, נטל חלק בשניהם, ולא איכפת, אם יבוא וידון אותו לכף חובה כל מי שירצה: הוא נעשה, אם נתבטא בצורה הריפה, בעל קצבה מנכס־עובדי־כוכבים, אחד ממלבושי השרד שלו היה מכאן ואילך עור־הנמר, ובנסיבות מסוימות נזדמן להקטיר קטורת לפני צלם דמות הבז חורא־חתי עם גלגל־החמה על ראשו.

מועטים שבמועטים ביררו לעצמם מאז את הדברים הללו, ומשמזכירים באוזניהם מעשים כהווייתם, ייתכן ויתחרדו ומלאו מותניהם חלחלה, אבל בשביל יוסף הגיעה ככל־הנראה עת הפורקנות, ונוכל לסמוך עליו, כי ידע לבוא לעמק־השווה עם זה, שהפריד בינו ובין בית־אבותיו ונטעו באדמת מצרים וגזר שיעלה שם לגדולה, ייתכן, כי יסוד בטחוננו זה היתה ההנחה, שגם „הוא“ הסכים לאותה פילוסופיה של המשולש, שלפיה הקרבת הקורבן על מזבח־הבהט של חורא־חתי נעים־ההליכות אין בה משום קיפוח אלוהות אחרת. הן סוף סוף המדובר הוא, לא במקדש כל־שהוא, אלא במקדשו של אדוני האופק הרחב, וייתכן, שיוסף הצדיק בלבבו את הסברה, כי היה זה משגה, ואפילו אוילות.

* פרקי דר' אליעזר; יונתן בן עוזיאל. —

משמע: חטא, אילו תיאר לאלהי אבותיו אופק צר יותר מאופקו של אתוס־רצ. ולבסוף, אֶל־נא נשכה, כי מֶאֱלֹהִים יצא לא כבר אתוֹן, אשר, לפי מה שהסכימו ביניהם יוסף ופרעה, אין סוגדים לו כהלכה, אלא אִם־כֵּן יקראו לו — לא אתוֹן, כִּי־אִם אדוני אתוֹן, ולא „אבינו על־חֹג השמיים“, כִּי־אִם „אבינו ש בשמיים“. ועשוי היה בן־יעקוב, המופרד־מעל־ביתו שעלה לגדולה בנכר, להסתמך על־כך בשעה שעטה את עור הנמר, על־מנת שיקטיר קטורת לפני תֶּאֱלֹהִים.

נסיבה מיוחדת־במינה היתה עם בכור רחל, הבן־יקיר המנופר. המחילה אשר ניתנה לו, הושתתה על רעיון כלל־אנושי; ומאידך מנע ממנו אותו רעיון עצמו את מעמדו בחזקת אבי „שבת יוסף“, אף־על־פי שמעמד זה הוענק אף לאחים כגון יששכר, דן, גד, התפקיד והמשימה שנקבעו לו בתוכנית התבטאו ביעודו, בחזקת איש שיצא לעולם הגדול, המציל־ומושיע והמכלכל את בית־אבותיו, כשם שיתברר העניין להלן, וכל הסימנים מעידים על כך, ששליחותו מודעת היתה לו, או, על־כל־פנים הרגיש אותה בנפשו, וצורת חייו החילונית־המנוכרת לא היתה בעיניו דרכו של מנודה, אלא פעולתו של מי שנועד למילוי תכלית מסויימת, ועל הכרתו זו התייסד בטחונו במחילת אדוֹן־התוכניות.

חג־פלולותיו של יוסף

אסנת העלמה נשלחה איפוא בלוויית עשרים־וארבע שפחות מובחרות אל העיר מֶזֶן, אל ביתו של יוסף למען תבוא שם בברית נישואיה־בתוליה, וגם אבותיה שברום־מעלת הכהונה הגדולה עלו שמה מעיר אֶזֶן, שחוחים עד־דכא מחמת מעשה־החטיפה המדהים, כשם שירד גם פרעה עצמו, למען יקח חלק בטכס־המיטורין שבחתונה זו, ולמען ימסור הוא עצמו את הכלה, יקרת־המציאות שבעלמות, לאהובו, ואגב, בחזקת בעל־אשה מנוסה, כדי שיחזור ויבטיח את יוסף, כי מרובים הם מנעמי־התענוגות הצפויים לאדם בחיי הנישואין.

כאן חייבים להעיר, כי שתיים־עשרה מקרב המשרתות הצעירות והיפות הבאות בלוויית אֶסְנָת ונכנסות בכך לרשותו של החתן האפל, הללו, המעלות בהיסח־הדעת את זכר בני־הלווייה שבימים קדמונים נהגו לסוגרם חיים בתוך קבר המלך: שתיים־עשרה מתוך העשרים־וארבע נועדו להשיע קול צהלה, לפזר פרחים ולנגן, לעומת שתיים־עשרה הנותרות, שתפקידן היה ליתן קולן בנהי־ומספד ולהכות על חזהן; כי טכס־החתונה, כפי שנערכו בבית־השועים של יוסף, ובייחוד בריבוע חצ־הבארות, המוארת בלפידים, אשר כל חדר־המגורים הקיפוח, — כל מנהגי־הפולחן הללו היה בהם משום טעם־לואי חריף הנמשך מטכס־הקבורה, ואם אין אנו נכנסים לתיאור פרטי־פרטים לדיקדוקיהם, הרי זה מתוך חמלה מסויימת על יעקוב הזקן בביתו, השרוי עדיין

במשגה, כי ילד ששועיו טמון במוות כבן שבע־עשרה בלי תמורה; שכן עלול היה הזקן לספוק כפיים בחלחלה למראה מעשים רבים שנעשו כאן. הללו היו מאשרים את משפטיו יקר־הרוח, אותם משפטים קדומים כנגד „מצרים“, ארץ טיט־היוון, ועליהם אנו מבקשים לחוס במידה מסויימת, בשעה שנמנעים אנו מלתאר את המנהגים הללו לפרטיהם, שכן עשוי היה תיאור זה להשתמע כהסכמה.

מאחורי גבי מותר להודות, כי אכן יש קרבה מסויימת בין הנישואין ובין המוות, בין חדר הפלולות ובין הקבר, בין שדידת הבתולים ובין הרצח, — אשר על־כן אין להרחיק כליל מעל שום גבר ארוס את מראית אל־הרפאים המפתה באלימות. ודאי, גורל הנערה העוברת גבול־חיים רציני, הגבול המפריד בין בתולה ובין אשת־איש, דומה אל מצבו של גרגיר־זרע המשוקע באדמה בשביל שיימק שם, על־מנת שישוּב ויקום מתוך המק זרע כמוהו, וייצא לאור־עולם זרע־בתולים חדש; אין להכחיש קיומו של דמיון זה — והשיבולת שהונף עליה חרמש, דמות־סמל מכאיבה היא, משל לעקירת הבת מבין זרועות אמה, שאף היא היתה פעם בתולה וקורבן, וגם היא נפלה לפני החרמש ולפיכך חוורת היא וחיה את גורל עצמה בגורל בתה.

כך מילא החרמש תפקיד נכבד בקישוטם של אולמ־החג, לפי הוראות מע־סאחמת, בן־משק ביתו של יוסף, ובייחוד בלט עיטור זה, הראוי לציון בשל סמליותו, בחצר־הבאר המוקפת שדרת־עמודים; ואותו תפקיד ניתן לזרע, לדגן, ולמיני התבואה, במשחקי־השעשועים שהוצגו לעיני הקרואים לפני משתה־החג ולאחריו: אנשים פיזרו אותם על־פני הרצפה, ונצקו מיים, בקריאות קצובות בנוסח מסויים, מתוך הכדים שבידיהם; נשים נשאו על ראשן כלים, שהכילו זרעים בחלקם האחד, ובחלקם השני היה נר דולק. כי החג נערך בערב, ומדרך הטבע היה, שיהיו מדליקים לפידים רבים בחדרים, המקושטים שלל־צבעים של יריעות־רקמה וירק־הדסים. אבל המאורות הללו, המעוררים כמעט בהכרח את המחשבה, שלא נועדו אלא להאיר חדרים צפונים אשר אור היום אינו יורד אליהם, נמצאו כאן בשפע מופלג ומודגש כל־כך, עד שברור היה, כי שימושם עובר את גבול הצורך, משמע, שלמעשה היה להם תפקיד סמלי. אַם־הכלה, אשת פוטיפר, אם מותר לכנותה בשם זה בלי להביא מבוכה בלב הקורא, — עוטה כולה כסות כהה בגון הסגול, מראַה תוגיון, — החזיקה לפעמים לפיד־לפיד בשתי ידיה, או שני לפידים ביד אחת, לסירוגין, וכן היו נושאי־לפידים כל הנוכחים, אנשים ונשים, שהשתתפו בתהלכות ההקפה הגדולה, הפרשה העיקרית שבכל החג, העוברת בכל חדרי הבית עד שהגיעה אל חצר־הבאר נוכח פני פרעה, עליון הקרואים, שישב בהסיבה נוחה בין יוסף לבין אסנת הרעולה בצעיף סגול אף היא, ושם התפתחה הצעדה והיתה למחול־לפידים נחמד באמת ונאה־למראה, או נכון יותר לומר, שהצעדה הסתבכה; כי המחול הלוהב־המעלה־עשן סובב היה סחור סחור, מסביב לנקודת מרפזה של הבאר בקו חלוני כפול־תשעה, נע שמאלה שמאלה; ואף־כי חבל אדום היה עובר בין אצבעות ידיהם של כל המרקדים ונמשך דרך כל מיפתולי

המבוך המסתובב, מכל-מקום לא היה זה מעכב את המשתתפים לפאר את תצוגת-
תיהם במשחק-לפידים-זיקוקי-אש ובזריזות אמיתית, באשר מטילים היו את
המאורות שתיוערב איש אל ריעהו על דרך החליפין, ולפעמים ממרכז הסליל אל
פיתולו הקיצוני, בלי שתחטיא האש המתעופפת את מטרתה או שתפול לארץ
אפילו פעם אחת.

מי שלא ראה זאת, אינו יכול לחוש את כוח היצר, שאנוס המספר להתגבר
עליו, המשיאו לתאר את הדברים ביתר פירוט משהיה בדעתו מלכתחילה, בעת
שגמר בדעתו לכתוב על חתונתי של יוסף רק בצימצום — מתוך תשומת-לב של
חמלה על הזקן, אשר אילו היה נוכח, כי אז התחלחל על כמה וכמה דברים
שנתרחשו שם. אולם, הן רחוק היה, צפון בציורי דמיונו על-דבר גילו הנצחי של
יוסף בן השבע-עשרה. ועוד זאת, שמשחק-הלפידים הזרין ודאי שהיה מוצא חן
בעיניו; אך לא כן שאר הדברים. רוחו האבהי עשוי היה לרחוש — אם נשתמש
בביטוי של מתינות — אירצון נוכח העובדה, שבטכס-הכלולות של בנו ממלא
היסוד האימהי תפקיד כה בולט בדמות אמה הזועמת והמאיימת, האם השדודה
כביכול, של אסנת. זה הופגן בין השאר גם בכך, שגם הגברים ובני-הנעורים
המשתתפים בתהלוכת החג הגדולה ובמחול החלזוני, או על-כל-פנים מרבית
האנשים, לבשו שמלות נשים כגון אס-הכלה, — מנהג זה היה דומה בלי ספק
בעיני יעקוב החסיד כתועבת שיקוף-הבעלים. ככל-הנראה דומים היו אנשים אלה
בעיני עצמם כאותה אם, משמע, זיהו את אישיותם באישיותה; כי כסות-צעיף בגוף
סגול, כעין זו שלבשה הזועפת, התרפרפה גם עליהם, וגם זעף היה מגלים באשר
נטלו את הלפיד ביד שמאל וטילטלו את אגרוף ימינם באיום, מעשה מטיל אימה
על-אחתי-כמה, מאחר שנושאים היו על פניהם מסכות, שלא היו דומות כמובן אל
פני המטרונית של אשת פוטיפר, אלא טבוע היה בהם מבע שלמראהו עשוי בשרו
של אדם להסתמר, מבע של חימה וזער המעורבים זה בזה — ונוסף עליו טילטול
האגרופים. ולבד זאת, רבים הבליטו את כרסם מתחת לכסות-האבל בתוספת ביטניה,
לשות לעצמם מראה אשה מעוברת — כלומר, הם הציגו את דמות-האם הנושאת
עדיין ברחמה את העלמה-הקורבן — או, החוזרת ונושאת אותה שם — או, כפי
שזו עצמה נושאת עלמת-קורבן חדשה — על-כך לא יכלו בודאי גם הם
לתת הסבר מדויק.

גברים ובני-עלומים המגביהים את כרסם — מחזה כזה אינו עשוי כמובן
להרהיב עיני יעקוב בן יצחק — ואף אין אנו מבקשים, שהרחבת-הדיבור בנידון זה
תתקבל כגון אות הסכמה. אבל בעיני יוסף, המסולק אל התחום הכלל-אנושי,
הגיעה עת הפורקנות; וחג-כלולותיו עצמו היה פורקן אחד אדיר, וברוח זו של
היתר-ומחילה, הקובעת את אופי השעה, הננו מספרים את כל הפרטים על-אודותיו.
התרחשו שם איפוא דברים, — מקצתם עליונים, מעשי-משובה ומקצתם עשויים
כאורה הלוויית-המת; — שהרי ירק-ההדסים, אשר כל קרואי-החג, כמו גם כל
אולמי-החג, התקשטו בו (אחדים נשאו אגודות-מורביות בידיהם), היה באמת
מוקדש לאלי-האהבה ולמתים גם יחד.

בקרב המשתתפים בתהלוכה הגדולה נמצאו רבים שהשיעור קריאות ששון וגיל, וצהלתם נתלוותה על-ידי צלצלי-שמע וצלצלי-תרועה, ולעומתם אחרים, שהתנהגו ככל-חוקות האניגות והאבלות, בבכי ובמיספד, ממש כאילו צועדים היו בהלוויית המת. וכאן יש להעיר, כי אותות השמחה כאותות המיספד שנראו בקרואי החג, נגלו לפי דרגות שונות. אשר למיספד, נמצאו קבוצות אחדות שהסתפקו ברמז בלבד אל מצבו של נע־ונד בארץ: ציקלונם על גבם, נשענים על מקל שבידם, מהלכים ומגששים הם כביכול במין חדלון-תנחומים ועוברים על-פני כיסא המלך והחתן-והכלה ועל-פני ההורים המצויינים בכבוד-הכהונה-הגדולה, אך מבלי להשיע קינה והגה או להזיל דמעות על-כורחן. אולם, גם השמחה שהוצגה ברבים, נגלתה בדרגות שונות. מקצתן היו הדורות-כבוד והשובות-טעם; ומראה נאה היה למשל כשהציגו אנשים כדיר-חרס יפים לפני מושבי הכבוד, הפכו פי הכלים אחד מזרחה ואחד מערבה, וכה אמרו במקהלה — הללו: „השתפך וי והללו: „קבלי השפע וי. עד-כאן כשר וישר. אבל לעיתים קרובות — ובהמשך הערב, במקרים הולכים ורבים, — לבשו השמחה והצחוק אופי, שמתוכו הבקיעה בקול צורם ועלתה מחשבת-הלוואי העיקרית של הג-לגולות, דהיינו מחשבת הצפוי-הטבעי, ואפשר לנסח את הדבר כך, שרעיון השוד והרצח הארור ורעיון הפיריון נפגשו בנקודת הפריצות, עד שנתמלא האוויר דיבורים של חציפות, קריצות עיניים, רזימות חלקלקות וקולות צחוק רמים עקב הערות של גיבול-פה שהושמעו בלחש.

בתהלוכת-החג היו מוליכים גם בעלי-חיים: ברבור וסוס, שלמראה הופעתם הליטה פניה אם-הפלה והכפילה את צעיף-הארגמן שלה. אבל מה נאמר על כך, שבקרב היצורים הללו נמצאה גם חזירה מעופרת, אשר אף שימשה לרכיבה, — והרוכבת היתה זקנה כרסנית, חשופה-למחצה, בעלת פרצוף מפוקפק, שמפיה נשפכו בלי-הרהר דברי-ליצנות חסרי-בושה? זקנה משוקצת זו הרכובה על החזירה מילאה בכל אותה שמחה תפקיד נדע, חשוב וחביב על הבריות, ואת תפקידה מילאה עוד קודם-לכן; שכן הגיעה לכאן יחד עם אמה של אסנת מאון, וכבר בעת המסע — משגרת היתה באזוניה בדיחות של דברי פריצות בניבה הנבונה, כדי לבדר את דעתה של זו השרויה בצערה.

זה היה תפקיד וזו משרתה. היא נקראה „המנחמת” — שם זה הושמע כלפיה מכל צד כטוב לב הקרואים עליהם, והיא נענתה בהעוויות גסות. כל שעות החג לא משה מאצל האם, אשר לא-נזחמה היתה על-יפי העיקרון המקודש, — והיתה טורחת תמיד לנחמה אף-על-פי-כן, כלומר: להביא אותה לידי צחוק בניבול-פה, שלחשה באזוניה כמעין המתגבר. ואכן, עלה הדבר בידה, הואיל ומתוקן ומקובל הוא: הנעלבה והנואשה-בזעם צוחקת היתה פעם פעם למשמע לחישותיה, והצפינה כביכול את צחוקה בין קפלולי כסות-אבלותה, ובשעת-כושר כזו צחק כל קהל-החוגגים והביע חן-חן ל„מנחמת”. אולם, מאתר שעצבונה וכעסה של האם נוסדו בעיקר על המסורת המוסכמת, ולא היו אלא מראית-עין, מותר להניח, כי גם ציחוקה התכוון רק לתת סיפוק לתביעת המנהג. בעוד שנכונה היתה — אילו היה

הדבר תלוי בה — להתייחס אל לחשושים אלה בשאט־נפש. לכל היותר ייתכן, שנאמנה היתה בדיחות־דעתה במידה שתוגתה של אָם, האנוסה לנָתֵר על בתה — נאמנה היא ובלתי־מתחסדת.

על־כל־פנים תובן מעתה כוונתנו, שלא להרחיב את הדיבור על פרטי הפרטים בחג־כלולותיו של יוסף, ואם חטאנו לכוונה הטובה, אין פירושו שמצדיקים אנחנו את המעשים. ראוי לדעת, שהחתן והכלה, שהרשימו ידם זה לזו על ברכי פרעה, לא הושפעו כלל ממהוה השעשועים, ותחת זה מביטים היו איש בעיני רעותו מבלי ליתן דעתם על מנהגיו המסובכים וההכרחיים של החג.

יוסף ואסנת נמשכו זה אל זה למן הרגע הראשון, ומצאו חן איש בעיני רעותו. ממילא מובן, בנישואין מטעמים מדיניים, שאחרים החליטו עליהם, אין האהבה עומדת בראשית הדברים; היא צריכה להימצא ואף תימצא בהמשך הזמן בין בני־אדם בעלי תכונות טובות. הכרת העובדה שמשתייכים הם זה אל זה, כבר יש בה מן הסיוע לאהבה, והיא מפלסת את הדרך לפניו; אך במקרה שלפנינו היו נסיבות התהוותה נוחות במידה יוצאת מן הכלל. אף למעלה ממתן היצד־הרצון וממידת הסובלנות שבטבעה קיבלה על עצמה אסנת את הדין והסכימה לגורלה, כלומר: לאישיותו של זה השחדד והרוצח את בתוליה, שלפת אותה באזור מותגיה הדקות שלכך נוצרו יחטפה אל ממלכתו. אהוב־פרעה השחום, הנכון והחביב מצא חן בעיניה, ולא היה ספק בלבה, שרגש זה עשוי להתפתח עד שיהפך לדבקות של ממש, והמחשבה, שאדם זה עתיד להיות אב לילדיה, דומה היתה לקונכייה אשר פנינת האהבה הולכת וצומחת בה.

גם יוסף לא נענה באורח אחר מתוך מצב־פורקנו היוצא מגדר הרגיל. הוא נתן יקר־וגדולה לאלוהים, המפליא לעשות בגזירתו זו, שהיתה נדיבה־כלל־עולמית בלא כל משפט קדום — משל, כאילו מידת־החוכמה הנצחית פעלה בכך מחוץ לגדר כלל־עולמיותה שלה — וסמך עליה, ש„הוא“ ימצא את פתרונה של הבעיה העדינה בדבר יחסם של ילדי השאול, אשר יוולדו על־פי הגזירה הזאת, אל השבט הנבחר שם בבית. אבל אין להטיל דופי בחתן שיצא מתוך דמות־הבתולים, שמחשבותיו כווננו לאו דווקא אל הבנים העתידים להיוולד ממיזוג האלוהים והעולם, אלא בעיקר אל אותו תידוש שהיה עד־עתה בחזקת איסור, אשר אף הוא יהיה גורם להולדתם. הדבר שהיה עד־הנה בחזקת „רע“ ובחזקת איסור, הותר עתה להיעשות בחזקת „טוב“. אך הסתכל־נא בבריאה זו שבעטנה נהפך הרע לטוב, הסתכל בה, בייחוד כשעיניים אלה לה, עיניים קשובות, דמות כה חיננית, עם גוף הענבר, כעיניה ודמותה של אסנת העלמה, ומיד תחוש, שעתיד אתה לאהוב אותה, יתר־על־כן, שכבר תאהבנה.

פרעה היה מהלך ופוסע ביניהם בסוף הטכס, בשעה שתהלוכת הלפידים יצאה בסדר חדש, הפעם בהשתתפות כל הקרואים, בקול צהלה ורינה וקינה ובפיוור הדסים ובטילטול־אגרופיהן של מסכות־האָם, ופניה מועדות אל חדר הכלולות, אשר בו הועמד בשביל הזוג החדש יצוע מרופד פרחים ויריעות של מיני־מטווה עדינים. בשעה שנפרדו האב והאָם מעל העלמה אסנת על הסף, תוך מילמול

ברכות פרידה ופסוקים. — עמדה רוכבת החזירה מאחורי אשתו של כהן־השמש ולחשה מעבר לכתפה ובאותה של הנזאשת־הזועמת דברים, שאילצו אותה לצחוק מתחת לדמעותיה. והאף אין הצחוק והבכי שרויים בדבר אשר הועיד הטבע הגשמי לבני־האדם בחזקת מופת מקובל, למען יתנוהו ח'תם על אהבתם, או, במקרה של נישואין בגושפנקת מלכות, למען ילמדו בו לאהוב איש את רעותו? גם בליל־הפלגולות ההוא נכנסו המגוחך והנשגב זה בתחום זה בריפרוף, כמשחק־צללים נוכח מנורת־המאור, בתולים ובתולים נפגשו וקרעו כליל וצעיף — מעשה־קריעה חמור ביותר. כי נערת־מגן היתה זו, אשר הזרועות השחומות גיפפוה, זו המכונה „העלמה“, בתולה קשת־עורף, ובדם ובמכאובים הורה בכור יוסף, מנשה, שפירושו: „נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי“.

עננים

השנה — שנה ראשונה למניין „הפרות הבריאות והשיבולים המלאות“; נוהגים היו אמנם תמיד למנות את השנים למן עלות האל על כיסא מלכותו, אבל עתה החלו ילדי מצרים להרגיל לשונם גם בספירה זו. הנבואה התקיימה אמנם עוד לפני שהושמעה, אך ראשית זו נקבעה באורח משכנע רק בשנה שלאחריה, שעלתה על הראשונה בעת־ר־ברכתה במידה רבה, ובעוד שזו לא היתה אלא מעט יותר טובה מן הממוצעת, באה השנייה כשנת תפארת וצהלה ופליאה בפועל ממש, ושפעת הפריון המופלגת הופיעה בכל מיני תבואת הקציר; כי היאור גאה עד־מאוד בגדלות ובנוי — לא בגאון מופרז ופראי, העלול לסחוף את אדמתו של עובד־האדמה, אבל גם לא פחות, ולוא אף בדרגא אחת, מן הנדרש למיטב הטיוב, וכך עמד על־פני המרחבים ושיקע את זבד־דשנו על השדות, ומראה־של־ששון היה שרוי על־פני הגירים כהתקרב קץ עונת הזריעה, ושפעת קציר נאספה בשליש השלישי.

השנה שלאחר זו לא היתה כה מדושנת מכול־זכול, היא היתה פחות או יותר קרובה בפריונה אל הממוצע, היא היתה משביעה רצון ואף משובחת, אך מבלי להתמיה. אולם מאחר שהשנה שלאחר של אחריה הגיעה כמעט עד למדרגת השנייה והיתה שוב מבורכת לפחות כראשונה; ולהלן, כיוון שגם הרביעית היתה ראויה לכינוי „מצויינת“, אם לא לכינוי מופלג יותר, הנקל לתאר, עד מה גדל בעיני העם כבודו של יוסף, הממונה על כל מתת־השמיים, ובאיזה דיוק של שקידה ושמחה בוצע חוק רווחי־הקרקעות שלו: העלאת מכסת־החומש הגדושה, — לא רק על־ידי פקידיו, אלא גם על־ידי המחוייבים במשאת. „ויתן אוכל בערים“, נאמר, „אוכל שדה־העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה“, — לאמור: מכסות הבר המוטלות על האדמות של כל גליל זרמו שנה שנה לשם אגירת־מלאי מעשה־כשפים אל חרוטי־האסם, שנבנו מטעם „האדון“ בכל הערים ובעיבורי הערים — לא במספר רב־להפרינו, כפי שהתברר לאחר־מכן; שכן

הראשונים התמלאו ועל-כן הוכרחו להוסיף ולבנות חדשים לבקרים, עד כה זרמר המסים ועד כה הואיל תעפי המכלכל להטות הסדו אל הארץ.

הצבירה דומה היתה באמת כחול הים לרוב, שירי התהילה והאגדה צודקים בתיאוריהם. אבל כשהם מוסיפים ואומרים, „כי חדלו לספור, כי אין מיספר“, הרי זו לשון גוזמא מחמת גדול ההתלהבות. ילדי מצרים לעולם לא חדלו לספור, לכתוב ולרשום דברים על ספר; דבר כזה, לא לפי טבעם היה ולא יכול לקרות. אם היתה שפעת המלאי רבה כחול הים, הרי שהיתה זאת עילה נאה ביותר בעיניהם של מעריצי הקוף הלבן, שיהיו עוסקים בהנאה מרובה במילוי גליונות הפפיר סיכומים צפופים ורשימות מדוקדקות, שיוסף תבעם מאת גובי המסים ומשגיחי האסמים שלו — ואף קיבלם בלי חסר.

מונים היו חמש שנות שבע; אך יש מונים, או גם רבים הם המונים, שבע. אין טעם בכך שניכנס במחלוקת על-דבר הפרש זה. מקצת המשקפים, המחזיקים במספר חמש, אפשר שתומכים יתידותם במספר הקדוש של עודף ימי השנה ובו מבקשים הם התאמה לסיפורה המציינת את מכסת המס שהטיל יוסף על יבול הארץ. מאידך, חמש שנות שבע בהמשך אחד — ראוי להעלותן על נס ואיש לא יהסס מלהאדירן בתוארו של המספר שבע. ייתכן איפוא ששיו לשבע את סגולת ה„חמש“, אבל מתקבל עוד יותר על הדעת, שכינו את החמש בשם „שבע“ — המספר מודה ומתודה בגלוי על חוסר בטחונו, הואיל ואין זה מנהגו להעמיד פני ידען במקום שאינו בקי בדיוקם של דברים. אכן, הודאה זו מכילה גם את הספק במספר שנות חייו של יוסף בפרק זמן מסויים, משמע, האם היה בן שלושים-ושבע או בן שלושים-ותשע בשעה מסויימת שבתקופת הרעב הבאה בעקבות השבע.

ודאי הוא רק, שיוסף היה בן שלושים שנה בעומדו לפני פרעה, — ודאי הוא בידיעתנו, אם נדבר באורח ענייני, יען-כי שוב ספק הוא, האם יכול היה הוא עצמו ללמד אותנו דבר ברור בשאלה זו; פירוש: האם היה למעלה ממחצית שנות השלוש או שהגיע כבר כמעט לכלל הארבעים באותה תקופת-חיים מאוחרת, רבת-יגוש, — שאלה זו העסיקה אותו מהיותו בן האיזור שבקרבו חי, אך מעט מאוד, או שבכלל לא נתן לעצמו דין-וחשבון עליה, ועובדה זו יש בה כדי להפיס את דעתנו עם חוסר-בקיאותנו.

מכל-מקום עמד כבר אז במיטב גיל-גברותו, ואילו נגנב בגיל ילדותו, ולא הורד למצרים אלא לבבל, כי אז צימח לו מכבר זקן שחור, מסולסל ומדוהן, — ויותרת זו היתה מסייעת לו לא-מעט במשחק-חבואים מסויים. ובכל-זאת חייבים אנו תודה למנהג המצרי, שמר על קלסתר-רחל שיהיה נקי מחתימת זקן, ואם אף-על-פי-כן הצליח בידו המשחק הלז במשך זמן רב כל-כך, הרי זה מעיד על כוחו של איזמל הזמן, ועל השפעת חילוף-החומרים ושמשי ארץ-מטעו, שחולל את השינויים בחותם אופיו הקיים.

מראהו של יוסף, עד זמן היחלצו מן הבור השני ועומדו לפני פרעה, נשמר פחות או יותר כעין דמות-עלומים. אך בימים הללו, לאחר נישואיה, בשנות

השבע, בעת שהיפרה אותו אלהים באסנת העלמה, שילדה לו בבית־הנשים אשר בארמונו במוף, בתחילה את מנשה ואחר־כך את אפרים, — בימים הללו החל להוסיף משקל, — על־כ־פנים ניתן כובד־מה בגורתו, אִמ־כי אין לחשוב על דמות מגושמת: קומתו היתה גבוהה למדי בשביל שתהיה מסיימת את שיעור יחסיה על־אף תוספת־משקלו; ותכונת־השררה שבנהגו, המעודנת על־ידי עורמתן העליזה של עיניו ועל־ידי המבע השובה־לבבות שבשפתיו המשתלבות בחיוך שקט, אותה ארשת מיוחדת לילדי־לבן, השלימה את הרושם, המאשר תמיד את המשפט: איש יפה־תואר להתמיה! שמץ של עודף גופניות, אך נהדר לחלוטין.

התוספת שבגופו הן הולמת את התקופה, את שנות הברכה המדוּשנות, שנוטייתן אל פריון החיים המוגבר־להפליא נתאשרה בכל הכיוונים, היא התבטאה בגידול הצאן והבקר, שהתרבו במידה עצומה, עד שהוכירו למשכילים בעם את דברי השיר העתיק: „מויניו מלאים, מפיקים מזן אל זן, צאננו מאלופות מרובבות בחוצותינו“.

אבל גם נשי מצרים, בין בערים ובין בארץ המישור, נלדו — קרוב לחדאי, עקב מצב התזונה היפה — לעיתים קרובות יותר מאשר עד כה, מאידך, כמוֹבן מאליו, עשה הטבע את שלו, ובמקצת על־ידי היעדר השגחתן של האימהות העמוסות לעיפה ובמקצת על־ידי תחלואי תינוקות שהתרגשו ובאו, אחז באמצעי תגובה, והגביר את תמותת־ילדים, וכך נשמרה מצרים מן הריבוי המופרז. רק ההמולה בלבד גדלה במידה מתמיהה.

גם פרעה נעשה לאב — אדונית הארצות הן היתה כבר הרה ביום פתירת החלומות, אבל הבריות התרצו לראות גם בפתיחת־רחמה המוצלחת אות למילוי הנבואה. הנסיכה החביבה מרית־אֶטֶן היתה זו שיצאה לאור עולם, — הרופאים האריכו, מטעמים של יופי, את גולגולתה הנוחה עדיין להיות כחימר ביד היוצר, האריכו כלפי אחור מעט יותר מן המידה הדרושה, — ורבתה הצהלה בארמון ובכל המדינה על־אחת־כמה, הואיל ומאחוריה הסתתרה האכזבי על־אשר לא נולד זכר, ולא הופיע יורש־עצר, ובדרך זו אף לא הופיע גם להבא, לעולם; פרעה לא התברך כל ימיו אלא בבנות, שש בנות נולדו לו בסך־הכול.

איש אינו יודע את החוק שלפיו נקבע מינו של הנלד, — האם הוא צפון מראש בזרע, או אם רופפות בתחילה פפות המאזניים ורק לאחר־זמן תבוא ההכרעה לכאן או לכאן, בשאלה זו אין בידינו להביע דבר של ממש, — ולא פלא הוא, מאחר שגם חכמי בבל ואֶזֶן לא יכלו להודיע דבר, ואף לא במסתרים. אולם, בכל־זאת אין הלב רוצה להאמין, כי רק מקרה הוא, שאמנחותפ לא זכה להוליד אלא בנות בלבד; ומסרב הוא לנתר על ההרגשה, כי יש בכך משום אות וסימן־היכר לאופיו של שליט אחד זה.

סברה, שתהיה קדרות חרישית, בחזקת „ליבא לפומא לא גלי“, חופפת על אושר חיי המשפחה בחצר המלך, אף־על־פי ששוררת היתה, כמוֹבן, חיסה ענוגה־בענוגות ביחסים שבינו לבינה, ומה־גם שכל אחד זכאי היה לומר בצדק,

כשם שאמר יעקוב לרחל בקוצר־רוחה: „התחת אלהים אני, אשר מנע ממך את משאלת נפשך?” — אחת הנסיכות החמודות, הרביעית, אף נקראה, לאות החיבה הענוגה, בכינוי מכינוייה של מלכת הארצות, נַפְר־נַפְר־אֶתוֹן. אבל סימן של התמעטות משועממת מסויימת בשמחת רוח ההמצאה היה בכך, שהחמישית אף היא נקראה כמעט באותו שם, לאמור, נַפְר־נַפְר־רַע. גם שמותן של שאר הנסיכות שגורים על פינן, ואכן, הם הומצאו בחיבה רבה; אבל מהיותנו שותפים באותה עצבת קלה על החד־גוניות שבהולדת הבנות זו אחר זו, ניטל מאתנו החשק למנות אותם.

אם ניתן את דעתנו על העובדה, כי בראש בית־השמש עמדה עדיין תני, האם הגדולה; כי למלכה נפרת־איתי היתה עוד אחות: נזם־מות; כי גם למלך היתה אחות, היא הנסיכה החמודה בפת־אתוֹן, וכי על כל אלה עוד נוספו שש בנות המלך, הרי שרואים אנו כאן חצר־נשים ממש, אשר מני ממלא בה את תפקיד התרגול החלוש, חצר, העומדת בסתירה משונה לחלומות־עוף־החול שלו על רוח־האב חדל־החומר אשר באור. על־כורחנו אנו זוכרים את חוות־דעתו של יוסף באותה שיחה גדולה, שהיתה מגילוי־רוחו המשובחים ביותר: כי הכוח השואף להגיע מלמטה אל זיוו הטהור של האור, מן־הדין שיהיה כוח ממשי באמת, כוח־גבר ולא רק רוך־חיבה.

צל קליל היה איפוא תלוי ממעל לאושר־מלכותו של אמנחותפ וממעל לאושר „יונת־הזהב” שלו, אדוניתן המתוקה של הארצות, עקב אשר לא זכתה ללדת בן־זכר.

נישואי־השוד של יוסף עם אסנת העלמה היו אף הם מאושרים, מאושרים והרמוניים מכול זכור — אך בהגבלה מנוגדת. להם ניתנה רק ברכת בנים זכרים: אחד ושניים, ואחרי־כן עוד יותר, בנים, אשר אור קורות־הימים אינו נופל עליהם; אבל כולם אך זכרים היו, ומאחר שהדבר נתן בלב החטופה מרירות ואכזבה — כיצד לא ירגיש כך גם אישה, שברצון היה יוצר לה בת, לפחות בת אחת? — ואולם, חוק ולא יעבור הוא, שיכול אדם להוליד, אך לא ליצור. אֶסְנֶת היתה ממש פפונת־שד בהשתוקקותה אל הבת, ולא אל בת אחת, כי ברצון היתה יולדת רק בנות בלבד. כי כלתה נפשה אל לידתה מחדש של אותה בתולת־המגן שהיתה היא עצמה פעם; ושום דבר לא שאלה לעצמה ביתר כיסופים, כי אדיר הפצה לחזות בתחייתה של הנערה שתקום ממיתת־בתוליה, ומאחר שחזוקה בכמיהתה זו על־ידי אמה, השדודה והזועמת, שמדברת היתה על לבה בלי־הרף, — כיצד ייתכן, שלא תתרגש עוגמת־רוח על חיי־נישואיהם, אם־כי מן־הסתם, בגדרי החיבה והחיסה ההדדית?

גרועה ביותר היתה עוגמה זו אולי מיד, בתחילה, עת הולדת בסור יוסף, — האכזבה היתה נוקבת לאין־שיעור, בצדק ובמשפט רשאים אנו לומר עליה, שמופרזת היתה; ודומה, כי שמץ מן התרעומת על הצענות שהוכרח יוסף לשמוע ולשאת, התגנב גם אל תוך השם שנתן לבן, „נְשִׁיתִי אֶת כָּל הַמְצוּי מאחורי, וגם את כל בית־אבי, אולם אֶת ואמך הנעלבת מתנהגות לא רק

כאילו כשול כשלת לחלוטין, אלא אף כהייתי אני אשם בכול! משהו מעין זה נמצא כנראה במשמעותו של השם המיזר „מנשה“, אבל בחוכמה נתנהג אם נוסף מיד, שהכוונה הצפונה בשם ובהסברו לא היתה רצינית ביותר. אם אמנם השכיח אלוהים מלב יוסף את כל זיקתו אל העבר ואת כל בית־אביו, מניין לו ליוסף זה הרעיון, לתת לבניו הנולדים במצרים שמות עבריים? שמא משום שרשאי היה להיות בטוח, כי בארץ־הנכדים הנואלת יהיה צילצולם כשמות בני גנוסין? לא! אלא משום שבנו של יעקב, אפילו שינה את מלבושו ועטה מעיל מצרי שבמצריים, לא שכח קלה וחמורה. אדרבה, דווקא הדבר שהוא עצמו העיד עליו, ששכחו, היה שמור בדעתו בלי הרף. השם מנשה לא היה אלא מליצה של אדיבות ואותו משוא־פנים, שהוא היפוכה של כסילות, מנהג שנהג בו כל ימיו בהצלחה רבה. זה היה ויתור למצב סילוקו, לארץ מטעו החדשה, לבידולו בתחום החילוני, אשר נגזר עליו מאלוהים מחמת שתי סיבות. אחת היא הקנאה, השנית תוכנית הישועה. על השנייה יכול היה יוסף רק לשער השערות; הראשונה היתה מפורשת וברורה כליל לפני פיקחותו, והיא עצמה אף הספיקה לגמרי בשביל לרדת לסוף מצפוניו של אלוהים, ולהכיר, כי היא היא הראשונה באמת וכי השנית לא שימשה אלא כאמצעי לאחד את להיטות־היצר ואת החוכמה. הביטוי „לרדת לסוף מצפוניו“ עלול להיראות כגון חילול־השם — מבחינת בעל־הצפונות. אבל כלום תימצא פעילות של יתר יראת־שמיים מן המחקר בחייה־הנפש של האלוהים? לקדם פני שיטה גבוהה־מעל־גבוהה באמצעותה של שיטה ארצית — הכרחי הוא, אם מבקש אדם להבקיע לעצמו דרך בהיים. אם שתק יוסף כלפי אביו כמת (לא, אלא בהזקת מת!) כל השנים הללו, הרי היכולת לכך ניתנה לו ממקורה של שיטה שקולה, של ידיעה נבונה באותם חיי־הנפש; וכן היה המעשה בנתינת השם לבנו בכורו. „אם אמור הייתי לשכוח“, מבקש השם הזה להודיע. — הנה, גם שכחתי! — אבל הוא לא שכח.

בשנה השלישית לשפע נולד אפרים. —

האם־הצלמה, לא רצתה בתחילה אף להביט אליו, ועל הקמות היתה שורה רוח־נכאים, ויותר מרוח־נכאים. אבל יוסף נתן לו בשלוות־נפש את השם, שפירושו הוא: „כי הפרני אלוהים בארץ גלותי.“ — אכן, זכאי היה לומר כן. הרצים רצים לפניו, אנשי העיר מוף מריעים לקראתו וקוראים אדון, אדון, בשעה שנוסע היה במרכבתו הקלה מבית־הגן המפואר, שמעי־סאחמת עמד בראשו, אל בית לשכתו הנמצא במרכז העיר, אשר שלוש מאות סופרים עובדים בו, והיה צובר בר בממגורות המשופעות עד שקשה היה לרשום את שפעתו, איש דגול היה וריעו האחד־יחיד של מלך דגול.

אמנחותפ הרביעי, שכבר ביטל אז את שמו הראשון, שם־אמון, ולמורת־רוחם הזועפת של כוהני־נוא נטל לעצמו את השם אֶחֱ־נִאֲתוֹן („רוח־אתון“) והחל לטפח את המחשבה על־דבר עזיבת נוא־אמון לחלוטין על־מנת שיבנה על־דעת עצמו קריה המוקדשת לאתון בלבד, אשר בה עתיד הוא לקבוע את מושבו. — פרעה איפוא ביקש לראות לעיתים קרובות כל־כמה שאפשר את

נדב-צלה של התורה, למען יועץ עמו בעניינים שלמעלה ושלמטה, וכשם שבלתי-נמנע היה שיוסף, השר הגדול, יסע ויעלה כמה פעמים בשנה בדרכי היבשה או בנתיב המימי אל נואת-אמון כדי שימסור דין-וחשבון לפני חור בארמונו, ובמקרים כאלה מבלה היה שם שעות ממושכות בשיחה על-מנת שימתיקו סוד יחידיו, כן נהג גם פרעה, לרגל כל מסע ומסע אל און המופות, או בעת שיצא לבור לו מקום מתאים לבניית העיר החדשה, קריית-האופק: הוא הפסיק מסעו וחנה במוף, ואז היה סר אל בית יוסף וגרם בכך טרדות רבות למעיר-סאחמת, אך גם ביקור המלך לא היה יכול לערער את שלוות-רוחו של בן-המשק.

קשרי הידידות בין נכדם הענוג של בוני הפירמידות ובין בנו של יעקוב, אשר יסודתם באולם הכרתי, הלכו והתחזקו בשנים הללו כברית-ריעים נלבבת, כך, שפרעה הצעיר נהג היה לקרוא ליוסף „דודי הקטן“, ולטפח על שכמו תוך-כדי חיבוק, אף זה להוט היה איפוא אחרי מנהגים חופשיים מטכסיד-רשמיות, ויוסף היה זה, מתוך סגולתו הטבעית לשמירת המחיצה, שהקפיד על יחס של ריחוק בדרך הנימוסין, — ועד כדי-כך, שלעיתים הביא את המלך לידי צחוק עלידי מידת הרשמיות שנוהר בקיומה גם במצב של קרבת בן-בית.

רוע-מזלם בחזקת אבות-משפחה, האחד, אב לבנות בלבד, והשני שנתברך רק בבנים זכרים, שימש לעיתים נושא לשיחתם. אבל אי-שביעת-רצונן של בתולת-המגן שלו ואמה הזועמת, לא היה בה כדי לקפח את שמחתו של יוסף על נכדי-יעקוב, שגדלו ופרחו בנכר-של-חולין, וכן לא יכול היעדרו של יורש-עצר להקדיר את רוחו הנעלצת של פרעה בימים ההם. הן התנהלו הדברים בצורה כה נהדרת בממלכתה האימהית של האדמה השחורה, עד שנתעצם תוקף כבודו בחזקת מורה-הוראה בהלכות המאור האבהי, ובכך זכה לישוב בצל הפריון, כשהוא מוציא מוניטין לאף, אשר נפשו צרורה בנפשו, ואשר על עיצוב דמותו בשיחתו ובבדידותו היה שוקד בשקידה נאמנה.

כשהוא יושב כך עם יוסף, מברר ומשווה ומלבן את סגולות אביו, אתון, עלול הוא לעורר בלבבנו את זכר המשא-ומתן המדיני-האלוהי שהתנהל פעם בעיר שלם בין אברהם ובין מלכיצדק כוהן אל-עליון, אף האלים, או אולי גם האף היחיד, אשר מסקנתו היתה שאותו אף מזדהה כליל או כמעט כליל עם אלוהי אברהם. תופעה בולטת היתה בפגישות כאלה, כי דווקא בשעה שהתקרבה השיתה אל מין הסכם שכזה, הופגנה תמיד בחומרה יתירה הקפדנות בשמירת הנימוס החצרוני, אשר מאסוריה לעולם לא התיר את עצמו יוסף לגמרי.